

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav slavistických a východoevropských studií

Bakalářská práce

Matěj Ludvík

Polské a maďarské události roku 1956 na stránkách českého tisku

Polish and Hungarian Events of 1956 in the Czech Press

Praha 2010

vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Kaleta, Ph.D.

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu bakalářské práce doc. PhDr. Petru Kaletovi, Ph.D. za odborné vedení a cenné rady.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 9. srpna 2010

Matěj Ludvík

Anotace

Revoluce proti komunistickému režimu v Poznani roku 1956 měla být původně hospodářským protestem regionálního charakteru. Svým rozsahem však byla tato akce ojedinělá a spustila vlnu hospodářsko-politických změn nejprve ve své vlasti a následně přispěla i k rozpoutání ozbrojeného boje za demokracii po celém Maďarsku. Oba projevy odporu proti režimu byly krvavě potlačeny, ale staly se důležitou součástí evropských dějin 2. poloviny 20. století. Naše bakalářská práce pojednává především o tom, jak o těchto událostech tehdy psal tendenčně zaměřený český tisk.

Klíčová slova

dějiny 2. poloviny 20. století, Polská lidová republika, Maďarská lidová republika, český tisk, protikomunistický odboj, Władysław Gomułka, Imre Nagy

Summary

Originally, the revolution against the Communist regime in Poznan dated 1956 was merely an economic protest with a regional character. This activity was nevertheless unique by its extent and subsequently triggered a wave of economic and political changes firstly in the homeland with successive eruption of armed fights for democracy in all over Hungary. However both manifestations of the resistance against the regime were suppressed with a bloodshed, they became an important part of the European history within the 2nd half of the 20th Century. Our bachelor's work is mainly aimed on the fact, how the tendentiously oriented Czech Press then informed about these events.

Key words

History within the 2nd half of the 20th Century, People's republic of Poland, People's republic of Hungary, Czech Press, anti-communist resistance movement, Władysław Gomułka, Imre Nagy

Obsah

1. Úvod.....	6
2. Polské a maďarské události roku 1956 na stránkách českého tisku	9
2.1. Mezinárodní situace, jež předcházela událostem v Polsku a Maďarsku roku 1956 ..	9
2.2. Povstání v Poznani	17
2.3. Nepokoje v Maďarsku.....	28
2.3.1. Počátky konfliktu.....	28
2.3.2. Revoluce a zahraničí	35
2.3.3. Obrat v situaci	44
3. Závěr	55
4. Bibliografie	57

1. Úvod

Rok 1956 výrazně ovlivnil vývoj politicko-hospodářských událostí až do počátku 90. let. V této době byl svět pomyslně rozdělen na Západ a Východ a mezi hlavními představiteli, Spojenými státy na jedné straně a Sovětským svazem na straně druhé, právě zuřila Studená válka. Zatímco západní svět v tomto roce nejvíce řešil spory s Východním blokem¹ a Suezskou krizí, Východ v čele se Sovětským svazem řešil především vnitřní politicko-hospodářskou krizi. Tu měl zmírnit XX. sjezd komunistické strany Sovětského svazu. To však zásadní výsledek nepřineslo, proto začaly vznikat projevy nespokojenosti, které v Polsku a posléze především v Maďarsku přerostly až ke krvavým demonstracím. Přes potlačení obou revolucí došlo v obou státech, zejména v Polsku k určitým reformám.

Naše práce má za cíl systematicky zprostředkovat, jak dobový tisk v Československu popisoval události roku 1956 v Polsku a Maďarsku, a s pomocí odborných zdrojů vypracovat syntézu. Pro komplexnost práce je nutné zohlednit i určitá metodická hlediska. V první řadě se zaměříme na objektivní popsání širší mezinárodní situace, která měla vliv na dění v Polsku a Maďarsku. Poté začneme pracovat s tiskem a popíšeme začátky, průběh a následky obou nepokojů, včetně následných procesů. Budeme též zkoumat, jak se píše o konfliktech v souvislosti s Československem a jinými státy včetně OSN a všimneme si, jak periodika využívala tyto události k propagandě a k obviňování Západu. Zároveň tyto informace srovnáme s odbornou literaturou, abychom díky objektivním skutečnostem ukázali překrucování a míru zkreslenosti zpráv tehdejšího československého tisku.

Prameny a literatura

Pro náš výzkum jsme pracovali pouze s již vydanými prameny. Byly to především dobové tiskoviny, ale i rozhlasový záznam ze současnosti. Druhou nezbytnou součástí bádání byla práce s odbornou literaturou a částečně i s internetem.

¹ Neoficiální název Sovětského svazu a jeho satelitů ve střední a východní Evropě v období přibližně od konce druhé světové války do roku 1989. Společnou hospodářskou organizací byla RVHP a vojenskou Varšavská smlouva.

Naším prvním krokem se stalo zpracování novin. Přestože v roce 1956 vycházel tisk česky i slovensky, vybrali jsme pro hlubší zkoumání z celé škály československých periodik čtyři hlavní česky psané deníky. Jsou jimi: *Rudé právo*², *Práce*³, *Mladá fronta*⁴ a *Lidová demokracie*⁵. Zejména *Rudé právo*, jež vlastní Národní knihovna i v elektronické podobě, je snadno dostupné. Naší snahou nebylo vybrat regionální, nýbrž celostátní a nejdůležitější deníky, abychom měli co nejpřesnější výpověď o tom, jak noviny prezentovaly události v Polsku a Maďarsku pro široký okruh lidí. Na druhou stranu jsme vybrali zároveň deníky, z nichž každý oslovuje specifickou skupinu obyvatel Československa, abychom poznali odlišnosti mezi nimi navzájem.

V souvislosti s politickou situací preferují tehdejší redaktoři levicový směr zaměřený na propagandu komunistického režimu. Informace jsou psány účelově a tendenčně, proto je v dnešní době nemůžeme považovat za objektivní pramen. Abychom přesně ukázali, jak se o obou revolucích ve výše zmíněných periodikách psalo, předkládáme je s veškerým jejím zkreslováním a upravováním historie v kontrastu s odbornou literaturou.

Zatímco jsou námi zvolené tiskoviny jednotné co do levicové orientace, liší se od sebe ve svém zaměření pro určité okruhy čtenářů. Deník *Práce* se více zaměřuje na domácí aktuality z prostředí továren, dílen, zemědělských družstev apod., *Mladá fronta* zase na mládež a její organizace, *Lidová demokracie* více na křesťanství, folklór a venkov. *Rudé právo*, přímo vydávané stranou KSČ, slouží otevřeně jako nástroj propagandy.

Z pramenů, které patří spolu s odbornou literaturou mezi nezaujaté zdroje, jsme použili záznam pořadu *Historické obzory*, odvysílaný v Českém rozhlasu 26. 11. 2006. Tématem je, jak vnímala československá společnost události roku 1956.

Mluvíme-li o literatuře, je potřeba ji rozdělit do několika skupin. Jednak jsme čerpali ze světových dějin, abychom nastínili situaci, která předcházela oběma konfliktům, a abychom ukázali, v jakých sférách vlivu se nacházely státy, o nichž v souvislosti s nepokoji hovoříme. Dále jsme vycházeli z regionálních dějin, například ze středoevropských, z dějin

² Deník, jenž vydávala Komunistická strana Československa. První číslo vyšlo 21. září 1920 po rozkolu komunistů se sociálními demokraty, jejichž společným periodikem bylo do té doby *Právo lidu*. Po roce 1948 se *Rudé právo* stalo nejčtenějším v zemi. Jeho nástupcem je od roku 1995 *Právo*.

³ Deník vydávaný Revolučním odborovým hnutím (ROH) od roku 1945. Přestalo vycházet na konci roku 1997.

⁴ Deník vydávaný od roku 1945 do roku 1953 stejnojmenným nakladatelstvím, po jeho zestátnění se stal nástrojem Československého svazu mládeže a později Socialistického svazu mládeže. Zanikl roku 1990 a jeho nástupcem se stala *Mladá fronta DNES*.

⁵ Deník, který byl orgánem Československé strany lidové, přesto však byl tendenční. Vycházel od roku 1945 do roku 1994, kdy byl sloučen s *Lidovými novinami*.

Východního bloku, Sovětského svazu, Polska a Maďarska. Publikace hovořící přímo o okolnostech obou revolucí v českém nebo slovenském jazyce téměř nenajdeme, proto jsme čerpali ze zdrojů v polštině. Maďarština byla pro nás kvůli jazykové bariéře nedostupná.

2. Polské a maďarské události roku 1956 na stránkách českého tisku

2.1. Mezinárodní situace, jež předcházela událostem v Polsku a Maďarsku roku 1956

Poválečné konference

Situaci v Polsku a Maďarsku v polovině 50. let významně ovlivnily politické a geografické změny, které se v celé Evropě začaly uskutečňovat již ke konci druhé světové války. O poválečném uspořádání Evropy se začalo hovořit na konferenci v Teheránu, která se konala 28. listopadu až 1. prosince 1943 a účastnili se jí hlavní představitelé spojenců, tzv. velká trojka ve složení F. D. Roosevelt, W. Churchill a J. V. Stalin. Zde se kromě strategie boje jednalo o systému osvobozování Evropy, což hrálo klíčovou roli v pozdějším rozdělování sfér vlivu mezi mocnostmi. Též se zde projednávala otázka Polska, jelikož se Stalin snažil získat jeho východní území. Místo něj by Polsku připadla část Německa na východě.

Další konference velmocí byla uspořádána na Jaltě ve dnech 4. až 11. února 1945. Zde pokračovala jednání o podobě budoucí Evropy. Jedním z hlavních témat bylo opět Polsko, kde se dále jednalo o jeho nových hranicích, ale především se zde řešil spor o právo na vedení země mezi londýnskou exilovou a domácí vládou, jež vznikla za podpory Sovětského svazu. Výsledek ale jednání nepřineslo. Na konferenci se jednalo i o Německu, které se mělo demilitarizovat a měla být vytvořena čtyři okupační pásma. Dále se vyřešila otázka Jugoslávie, kde došlo ke spojení komunistické a exilové vlády. V neposlední řadě vznikla dohoda o konečné podobě OSN⁶, jejíž charta byla poté 26. června 1945 podepsána v San Franciscu 51 zakládajícími členy. Přes snahu, aby tato nová organizace sjednotila a

⁶ Organizace spojených národů, vznikla 26. června 1945 v San Franciscu jako garant kolektivní bezpečnosti a mírového řešení konfliktů. V roce 2006 měla 192 členských států.

podpořila spolupráci mezi vítěznými velmocemi, tvořily se dále dva proti sobě stojící tábory, východní a západní.⁷

Symbolem pro rozdělení moci v Evropě bylo Churchillovo označení *Železná opona*. Tento termín použil poprvé v telegramu adresovaném prezidentu H. Trumanovi 4. července 1945. Zde mluví o Železné oponě, kterou sovětská vojska budují ve střední Evropě a rozdělují tak Evropu vedví. Tento termín později použil při svém známém projevu ve Fultonu 5. března 1946.⁸

Posledním setkáním zástupců tří vítězných mocností se stala německá Postupim ve dnech 17. července až 2. srpna 1945. Jelikož v dubnu zemřel Franklin D. Roosevelt, americkou stranu zastupoval jeho nástupce Harry Truman. Za Velkou Británii přijel Winston Churchill, ale po prohraných volbách, jež se konaly souběžně, odjel a jeho místo zaujal Clement Attlee. Pouze sovětská reprezentace zůstala beze změn a v jejím čele stál Josef Stalin. Důvodem konference byla nutnost dokončit, upřesnit a realizovat dříve rozjednané dohody, týkající se především poválečného uspořádání Evropy.

Dořešila se otázka poraženého Německa a Rakouska. Obě země byly rozděleny do okupačních zón mezi USA, SSSR, Velkou Británií a Francií. V případě Německa byly dořešeny i podmínky a výše reparací, které mělo platit dodávkami různého zařízení a zboží. Více neshod panovalo ohledně Polska. Dořešily se nové západní hranice na Odře a Lužické Nise i dříve dohodnuté vyjmutí většiny Východního Pruska a přístavu Kaliningrad, jež byly připojeny k SSSR. Došlo i k dohodě o nové polské vládě (Prozatímní vláda národní jednoty) a svobodných volbách, které se měly uskutečnit v roce 1947.

Kromě dalších otázek jako válečná kořist, tresty pro válečné zločince atd., rozhodli zástupci velmocí o vyjmutí Zakarpatské Ukrajiny z Československa a odsunu Němců žijících ve střední a východní Evropě.⁹ Na této konferenci ustoupila Británie do pozadí i díky změně ve svém vedení a klíčové otázky rozhodovaly především Spojené státy a Sovětský svaz. V této době vznikly mezi nimi první vážné spory a vzájemné urážky, které otevřely jakési přechodné období mezi vzájemnou spoluprací během druhé světové války a následným

⁷ Ort, A.: *Evropa od rozdělení k jednotě*. VŠE v Praze, Praha 1996, str. 6-13.

⁸ Bradley, J.: *Válka a mír po roce 1945*. Victoria Publishing, Praha 1994, str. 18.

⁹Valenta, J. a kol.: *Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě*. Amosium servis, Ostrava 1991, str. 14.-15.

konfliktem od roku 1947. Ten se nazývá Studená válka a rozdělil Evropu i svět na dvě politicky, hospodářsky i vojensky od sebe izolovaná seskupení států.¹⁰

Poválečné Polsko

V samotném Polsku se začalo bezprostředně po válce řešit několik významných problémů, které byly na programu i výše zmíněných konferencí. Prvním byla změna území, neboť si Stalin již na konferenci na Jaltě v únoru 1945 vymohl východní území Polska podle *Curzonovy linie*.¹¹ Toto území leží na místě dnešní Ukrajiny, Běloruska a Litvy. Polsko tak násilně přišlo i o svá kulturní centra jako Lvov nebo Vilno, přestože nepatřilo mezi spojence nacistického Německa. Kompenzací dostalo území na východě Německa, konkrétně německou část Slezska a Velkopolska, Pomořansko, Varmijsko, Mazury, Kladsko a část Lužice. Podle postupimské dohody byli navíc odtud odsunuti Němci, stejně jako z Československa nebo Maďarska. Počet Němců, kteří opustili území zpoza hranice na Odře a Nise, bylo okolo tří a půl milionů.

Dalším problémem poválečného Polska byl spor o moc v zemi. Během války fungovala v Londýně exilová vláda, kterou od roku 1943 vedl Stanisław Mikołajczyk. Naopak v Polsku vznikla pod dohledem Moskvy vláda, kterou ovládali komunisté. Ta působila nejprve v Lublinu a od ledna 1945 ve Varšavě pod vedením E. Osóbky-Morawského. Obě vlády od počátku nespolupracovaly a docházelo mezi nimi k četným sporům, především kvůli nároku na vládu v zemi.

Až v květnu roku 1945 se po předchozích neúspěšných jednáních setkali představitelé hlavních polských politických sil v Moskvě. Zde se domluvili na kompromisu, kterým mělo být vytvoření společné vlády. Ta také vznikla po postupimské konferenci o měsíc později jako Prozatímní vláda národní jednoty. Přes slib Sovětského svazu, že vláda bude nezávislá a úměrně složená z více stran, komunisté ovládli hlavní funkce. Premiérem se stal E. Osóbka-Morawski a vicepremiéry další komunista W. Gomułka a předseda Lidové strany a exilové vlády S. Mikołajczyk. I volby na počátku roku 1947 měly probíhat nezávisle, přesto dochází k jejich zmanipulování a následně Polsko opouští mnoho politiků spojených s exilovou vládou včetně S. Mikołajczyka. Tím se definitivně dostává k moci Polská dělnická strana. Na podzim 1948 vzniká boj uvnitř strany mezi W. Gomułkou a promoskevsky orientovaným B.

¹⁰ Valenta, J. a kol.: Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě. Amosium servis, Ostrava 1991, str. 16.

¹¹ Hranice, kterou navrhl britský ministr zahraničí G. N. Curzon během polsko-sovětské války roku 1920.

Bierutem. Sovětský svaz pochopitelně preferuje Bieruta a ten se staví do čela nově vzniklé Polské sjednocené dělnické strany, která začala okamžitě prosazovat totalitní principy.¹²

Poválečné Maďarsko

Maďarská poválečná cesta k socialismu byla na rozdíl od Polska nebo také Československa odlišná v tom, že stát za války vedený M. Horthym a poté stranou Šípových křížů¹³ nestál na straně Spojenců. Proto zde okamžitě po osvobození koncem roku 1944 sovětská armáda zůstala pod záminkou dozoru nad členem Fašistické osy¹⁴. Dne 12. prosince 1944 vzniklo pod dohledem sovětských okupačních orgánů Prozatímní národní shromáždění a 21. prosince 1944 se prohlásilo hlavním představitelem maďarské suverenity. Následně zvolilo i vládu, ve které komunisté obsadili klíčová ministerstva. Nová vláda okamžitě uzavřela příměří se Spojenci, zatýkala válečné zločince a začala uskutečňovat rozsáhlou pozemkovou reformu.

V dubnu 1945 skončily v Maďarsku boje a již v listopadu téhož roku došlo na první poválečné parlamentní volby. V nich překvapivě jasně zvítězila Nezávislá maloroľnická strana¹⁵. Jelikož však musela respektovat silně zaujatou Spojeneckou kontrolní komisi, byla nová vláda Zoltána Tildyho složena z více stran. Komunisté, přestože skončili ve volbách až čtvrtí, dostali čtyři ministerská křesla a dalších pět jejich sympatizanti, včetně důležitého křesla ministra vnitra, jímž se stal Imre Nagy, který v pozdější revoluci roku 1956 sehrál klíčovou roli.

V únoru roku 1946 vznikla republika, jejímž prvním prezidentem se stal Z. Tildy, funkci premiéra předal Ferenci Nagyovi. Oba byli členy vítězné Nezávislé maloroľnické strany. V této době začali komunisté ostře vystupovat proti vládnoucí straně a snažili se ji postupně zlikvidovat. To se jim podařilo až počátkem roku 1947. Rozšířili fámu o údajném protistátním spiknutí některých členů maloroľnické strany. Následně byl zatčen generální tajemník vládní strany B. Kovács a F. Nagy byl donucen zůstat ve Švýcarsku, ve kterém se právě nacházel.

¹² Moulis, V. a kol.: Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě. Amosium servis, Ostrava 1991, str. 42-49.

¹³ Maďarská nacistická a antisemitská strana založená roku 1934 Ferencem Szálásim po vzoru německé NSDAP.

¹⁴ Státy, které bojovali na straně fašistického Německa. Byla to Itálie, Japonsko, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Chorvatsko a Slovenský stát. Jejich protivníky za druhé světové války byli Spojenci.

¹⁵ Pravicová a silně konzervativní politická strana založená roku 1908. Orientuje se na zemědělství a rozvoj venkova. Zrušena byla roku 1948, ale po roce 1989 je opět obnovena.

Na konci srpna téhož roku byly vypsány nové volby, ve kterých se komunisté stali vítěznou politickou stranou. Nová vláda byla sice opět složena i z pravicových stran, ale program vytvořili pouze komunisté. Tím se Maďarsko plně přiřadilo mezi socialistické státy, jež byly zároveň satelity SSSR. Maloroľnická strana byla posléze rozpuřtĚna a komunistická strana se spojila se sociální demokracií v Maďarskou stranu práce.¹⁶

Studená váľka

BĚhem konferencí, v nichž se jednalo o poválečném uspořádaní, se začaly objevovat první známky Studené váľky. Za vznikem tohoto bipolárního konfliktu USA a SovĚtského svazu stály protichůdné představy o podobĚ svĚta z hlediska geografického i sfĚr vlivu. Tento protiklad byl způsoben rozdílným státním zřídzením. Zatímco Spojené státy byly liberálně demokratické, v SovĚtském svazu vládl totalitní komunismus.¹⁷ Proto USA podporovala šířeni demokracie, svobodné volby a vlády v jednotlivých státech včetně střední a východní Evropy, zatímco SSSR se spíše snažila tyto státy uvázat k sobĚ, oddĚlit je od vlivů Západu a postupně zde dosadit totalitní režim, na který by svrchu dohlížela. Tímto způsobem se nakonec utvořil východní blok, který pomyslná Źelezná opona izolovala od západní části Evropy. Dalším důvodem vzniku konfliktu byla i snaha obou států mít vojenskou převahu, což spočívalo ve výrobĚ jaderných zbraní. BĚhem Studené váľky, která trvala až do roku 1991, nikdy nedošlo k přímému vojenskému střetu mezi obĚma velmocemi, přestože k tomu bylo několikrát velmi blízko, především počátkem 60. let, a hrozilo vypuknutí třetí svĚtové váľky. ObĚ velmoci se vždy mezi sebou diplomaticky dohodly. Vzniklo vřak několik konfliktů mezi státy, které patřily do jejich sfĚr vlivu, a tak se proti sobĚ ocitly ve váľce nepřímĚ.

Jako skutečný počátek konfliktu, o němž se hovoří jako o Studené váľce, označuje větřina historiků rok 1947. Při únorové konferenci v Paříži byly podepsány mírové smlouvy s bývalými spojenci fařistického Německa, tehdy šlo o poslední spolupřaci mezi Spojenci. Již 12. března přednesl americký prezident projev, který vstoupil do historie jako Trumanova doktrína. Jeho řeč byla formálně odpovědí na žádost Řecka a Turecka o pomoc, ale vyzněla jako varování svĚta před nástupem nové totality, což výrazně zhorřilo vzájemný vztah USA a

¹⁶ Moulis, V. a kol.: Vznik, krize a rozpad sovĚtského bloku v EvropĚ. Amosium servis, Ostrava 1991, str. 54-58.

¹⁷ Bradley, J.: Váľka a mír po roce 1945. Victoria Publishing, Praha 1994, str. 22.

SSSR.¹⁸ Následoval Marshallův plán¹⁹, který jasně ukázal, jak je Evropa rozdělena. Na nátlak Sovětského svazu Polsko, Maďarsko, ale i Československo a jiné státy střední a východní Evropy odmítly americkou pomoc.

Pravděpodobně největším konfliktem Západu a Východu do období polských a maďarských událostí roku 1956 byla korejská válka, která trvala mezi lety 1950-1953. Odehrála se převážně na Korejském poloostrově, který byl po druhé světové válce rozdělen do okupačních zón SSSR a USA. Konflikt začal, když jednotky ze severu, podporované Čínou a Sovětským svazem zaútočily na jižní část s cílem území spojit pod komunistickou nadvládu. Tato událost Spojené státy velmi překvapila, ale spolu s OSN zasáhly velmi rychle. Brzy ale Čína plnohodnotně vstoupila do války na straně Severní Koreje, což situaci ještě více zkomplikovalo. Poté se obě strany se střídavým úspěchem po dobu více než dvou let marně snažily porazit svého protivníka. Nakonec bylo 27. července 1953 uzavřeno příměří, při kterém byla opět stanovena hranice rozdělující obě okupační zóny na Korejském poloostrově.²⁰

XX. sjezd KSSS

V termínu mezi 14. a 26. únorem 1956 se v Moskvě odehrál XX. sjezd komunistické strany Sovětského svazu, který ovlivnil i události, které poté následovaly ve střední Evropě. Jeho cílem byla politická revize režimu, která přehodnocovala předchozí vládu Josefa Stalina. Stěžejním bodem konference byl původně tajný projev prvního tajemníka Komunistické strany SSSR Nikity Chruščova, který se dostal na veřejnost díky polskému novináři Viktoru Grajevskému. Ve své řeči informoval N. Chruščov sovětské politbyro²¹ a vysoké představitele dalších socialistických států o Stalinových diktátorských praktikách a odsoudil jeho kult osobnosti^{22 23}.

Na výsledky sjezdu začali postupně reagovat mnozí politici. Jelikož však čelní představitelé států východního bloku přejímali postoje právě vládnoucích představitelů

¹⁸ Moulis, V. a kol: Vznik, krize a rozpad sovětského bloku v Evropě. Amosium servis, Ostrava 1991, str. 22.

¹⁹ Oficiálně nazván Plán evropské obnovy. Vyhlášen byl státním tajemníkem USA Georgem Marshalllem a v platnost vyšel 3. dubna 1948. Jde o americkou pomoc, kdy bylo poválečné Evropě poskytnuto do roku 1952 asi 13 miliard dolarů.

²⁰ Gaddis, J. L.: Studená válka. Slovart, Praha 2006, str. 47-52 a 61-63.

²¹ Politické vedení a nejvyšší orgán komunistických stran.

²² Uctívání a zveličování zásluh sovětského diktátora J. V. Stalina, zejména v letech 1922-1953, kdy vykonával funkci generálního tajemníka komunistické strany SSSR a následně po jeho smrti.

²³ Malia, M.: Sovětská tragédie. Argo, Praha 2004, str. 322-324.

Sovětského svazu, jejich vyjádření byla velmi podobná. V *Rudém právu* 30. března 1956 ujišťuje při svém projevu o své podpoře výsledků XX. sjezdu KSSS tajemník ÚV Maďarské strany pracujících Mátyás Rákosi a obdobně kritizuje kult osobnosti prezentovaný Stalinem. Když je ale o několik měsíců později odvolán z funkce prvního tajemníka strany, jako jeden z důvodů jeho odchodu je uvedeno, že se podílel právě na budování kultu osobnosti. Jak uvedl předseda Rady ministrů András Hegedüs ve svém projevu, který byl otištěn v *Rudém právu* 20. července a o němž se podrobněji zmiňují níže.

Podobnou podporu XX. sjezdu KSSS vyjádřil i tehdejší tajemník ÚV Polské sjednocené dělnické strany E. Ochab v článku uveřejněném 8. dubna 1956. Také sjezd kladně hodnotí a vyzdvihuje nutnost udržet polsko-sovětské přátelství. Dalším společným prvkem projevů M. Rákosiho a E. Ochaba bylo i vyslovení se pro rehabilitaci L. Rajka respektive W. Gomułky, dvou vysokých činitelů komunistické strany, kteří byli v době „stalinovské“ éry uvězněni a L. Rajk dokonce následně popraven. K definitivnímu „očistění“ Gomułkova jména dochází dne 27. července, kdy společně se svými kolegy Marianem Spychalskim a Zenonem Kliszkiem jsou opět přijati do strany. To potvrzuje i článek v *Rudém právu*, kde je uvedeno, že bylo těmto mužům zrušeno obvinění ze *shovívavosti k nepřátelské agentuře*²⁴. Podobně je tomu nakonec i v Maďarsku, kdy se 6. října 1956 dočkal László Rajk a několik dalších tehdejších činitelů strany pietního pohřbu v Budapešti, což následně vedlo k prvním nepokojům.²⁵

Současně s rehabilitací vysokých funkcionářů strany vyšel v sovětských satelitech v platnost tzv. zákon o amnestii a následně došlo k propouštění mnohých politických vězňů. Na toto téma vyšlo v československém tisku několik článků, například 6. června se dočteme v *Lidové demokracii*, že v Polsku bylo 28 000 osob propuštěno na svobodu a dalším zkráceny tresty až o polovinu.

Pro ucelený přehled mezinárodních událostí do období konfliktů ve střední Evropě je potřeba ještě zmínit Suezskou krizi. Tento konflikt mezi Egyptem podporovaným Sovětským svazem na jedné straně a koalicí Velké Británie, Francie a Izraele na straně druhé. Vznikl jako spor o kontrolu nad strategickým Suezským průplavem a trval od července do listopadu 1956, tedy současně s doznívajícím poznaňským povstáním a následným maďarským. Výsledkem konfliktu bylo stažení vojáků koalice, neboť jim bylo prostřednictvím zástupců Sovětů a Američanů v OSN pohroženo intervencí. Výsledkem Suezské krize bylo oslabení

²⁴ Zpráva ÚV Polské sjednocené dělnické strany. In: *Rudé právo*, 7. 8. 1956, str. 4.

²⁵ Pražák, R. a kol.: *Dějiny Maďarska*. Masarykova univerzita v Brně, Brno 1993.

pozic obou evropských velmocí na světové politické scéně a sblížení Egypta se Sovětským svazem.²⁶

²⁶ Johnson, P.: Dějiny dvacátého století. Rozmluvy, Praha 1991, str. 477-482.

2.2. Povstání v Poznani

Od počátku roku 1956 v Polsku stále více sílí odpor proti režimu požadující jednak politické reformy (ty měla přinést změna ideologie komunistické strany na XX. sjezdu KSSS), ale i hospodářské, způsobené vážně se zhoršující ekonomickou situací. Na tomto špatném stavu měl značný podíl tzv. Šestiletý plán, který po sovětském vzoru zavedla vláda. Jeho cílem bylo v letech 1950 až 1955 vytvořit z Polska vysoce rozvinutý stát nejen po stránce hospodářské, ale i společenské a kulturní. Průmyslová výroba se měla zvýšit až o 198% a zemědělská o 68%. Tím měla vzrůst životní úroveň obyvatel o 50-60%. Důraz byl kladen na těžký průmysl, zejména na zbrojní, v zemědělství byla výrazně prosazována kolektivizace a docházelo ke kulturnímu rozvoji zejména v oblasti divadla, hudby a literatury. V prvním období realizace plánu se zvýšila životní úroveň díky vyšší zaměstnanosti, současně se však země značně zadlužovala. Proto následně došlo k poklesu reálné mzdy, k inflaci a k těžkostem v zásobování venkova. Plán na konci roku 1955 splněn nebyl s výjimkou těžkého průmyslu a ekonomická situace se místo zlepšení dále zhoršovala.²⁷

Z dubnového VIII. zasedání Sejmu²⁸ vychází článek 28. 4. 1956, kde tyto problémy nepřímou přiznává i předseda Rady ministrů J. Cyrankiewicz, když říká, že *jsou nutné změny v řízení hospodářství*²⁹. Na jiném místě prohlašuje, že *kritika a diskuse, která nyní probíhá v celém Polsku, musí být spojena se snahou zlepšit životní úroveň*.³⁰

Přestože docházelo k jistému „tání“, zejména v kultuře a sebekritika se ozývala i zevnitř strany, změny byly velmi pomalé a opatrné. Navíc 12. března zemřel první tajemník Bolesław Bierut a okamžitě vznikl boj o moc. Strana se rozštěpila na dvě hlavní křídla, konzervativní a reformní. Konzervativní frakce zastávala dosavadní politiku, bránila se zásadním změnám a vyznačovala se protiinteligentními a antisemitskými tendencemi. Konkurenční reformní křídlo mělo za cíl demokratizaci, především liberalizaci cenzury a rozšíření individuálních svobod, dále pak ekonomické reformy, zejména změnu řízení

²⁷ Makowski, E.: Poznański Czerwiec 1956, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2001, str. 14-18.

²⁸ Dolní komora polského Národního shromáždění (parlamentu). Zasedá zde 460 poslanců, předsedou je maršálek a volební období je čtyřleté.

²⁹ Z VIII. Zasedání Polského Sejmu. In: Rudé právo, 28. 4. 1956, str. 3.

³⁰ Z VIII. Zasedání Polského Sejmu. In: Rudé právo, 28. 4. 1956, str. 3.

hospodářství. Zatímco sympatizanti konzervativní frakce byli pevně usazeni ve stranickém a státním aparátu, ti reformní mohli počítat s radikální mládeží a stranickými intelektuály.

O volbě Bierutova nástupce se jednalo na zasedání Ústředního výboru 20. března. Nakonec byl zvolen Edward Ochab, jehož schválil i osobně přítomný Nikita Chruščov. Ochab patřil do úzké skupiny centralistů, kam se počítal mimo jiné i premiér Józef Cyrankiewicz. Ti stáli uprostřed mezi oběma křídly a čelili požadavkům z obou stran. Edwardu Ochabovi se nedařilo docílit vzájemné shody mezi oběma tábory a slibované výsledky opatrných reforem v řízení hospodářství se zatím nijak neprojevovaly. Mnohá média dokonce otevřeně kritizovala vedení státu a podporovala tak nespokojenost široké veřejnosti. Tím byl známý zejména týdeník *Po prostu*. Rozpadu jednoty PSDS³¹ a možnosti svobodnějšího projevu využila i katolická církev, která získávala stále větší vliv na dění v zemi. Jako projev slábnoucí moci byly chápány i amnestie a rehabilitace mnohých politických vězňů.³² V průběhu jara 1956 sílily politické diskuse na mnoha místech v celé zemi, zejména v různých podnicích. V prostředí továren nakonec vyvrcholila tato situace povstáním dělníků v Poznani a odstartovala vlnu změn v Polsku.³³

V den počátku nepokojů se shodou okolností uskutečnily v Polsku ještě dvě události mezinárodního významu. O nich jsme našli zmínku i v našem tisku. První z nich se týkala návštěvy tajemníka OSN Daga Hammarskjölda ve Varšavě. O ní je zmínka 30. června mimo jiné v deníku *Młoda fronta* pod názvem *Do Polska přijel generální tajemník OSN*.³⁴ Druhou významnou událostí byl mezinárodní veletrh, konající se v Poznani. Zmínku o něm nalezneme ve článku z 30. června *Provokace nepřátel polského lidu v Poznani*,³⁵ kde autor dochází k závěru, že termín protirežimní akce byl, vzhledem ke konání veletrhu, vybrán záměrně. Nevíme, jak velký vliv na organizování této demonstrace měla právě přítomnost veletrhu, v každém případě byl na Polsko v této době silně upírán zrak z mnoha částí světa, což byl pro komunistické představitele Polska i Sovětského svazu značný problém.

Samotná vzpoura dělníků a obyvatel Poznaně vznikla jako hospodářská stávka ve Stalinových závodech (ZISPO) 28. června. Přestože tato událost byla od počátku velmi závažná, poprvé se o ní v našich denících dovídáme až o dva dny později, tedy 30. června.

³¹ Komunistická strana v Polské lidové republice. Vládnoucí stranou byla mezi lety 1948 a 1989. Vznikla sjednocením Polské dělnické strany a Polské socialistické strany.

³² O těchto amnestiích se zmiňujeme na straně 15.

³³ Bradley, J.: *Válka a mír po roce 1945*. Victoria Publishing, Praha 1994, str. 99-100.

³⁴ *Do Polska přijel generální tajemník OSN*. In: *Młoda fronta*, 30. 6. 1956, str. 2.

³⁵ *Provokace nepřátel polského lidu v Poznani*. In: *Rudé právo*, 30. 6. 1956, str. 4.

První zmínka, byť je ideologicky zaměřená, podává zprávu o tom, co se v Poznani stalo.³⁶ Zde autoři také poprvé zaujímají k celé situaci vlastní postoj, proto bychom chtěli celou zprávu popsat detailněji.

Autor podle svých slov přikládá situaci v Poznani velkou důležitost, přesto je článek zveřejněn na poslední stránce vedle sportovní rubriky a není nijak výjimečný ani svým rozsahem. Z toho lze vyčíst, že Komunistická strana Československa, pod níž *Rudé právo* vycházelo, neměla zájem na tom, aby vyvolala bouřlivé reakce mezi lidmi a spíše se prostřednictvím svých redaktorů snažila od počátku celou kauzu odsoudit a odsunout do pozadí jiných událostí.

Redaktor také s jistotou označuje viníka, přestože zatím přináší pouze kusé zprávy a nemá k dispozici příliš informací. Jako iniciátory vidí „imperialistické agenty“ a „reakční podzemí“ a celou akci nazývá provokací. V tomto tvrzení je patrný vliv polských deníků, podřízených komunistické straně, které okamžitě po tragédii začaly šířit zprávy, kde obviňují Západ z organizace vzpoury.³⁷ V článku se dočteme, že cílem bylo *využít hospodářských těžkostí a nedostatků v některých poznaňských závodech k vyprovokování akcí proti lidové moci.*³⁸ Nebo na jiném místě stojí, že *cílem provokací bylo vrhnout stín na dobré jméno lidového Polska a narušit rozvoj mírové mezinárodní spolupráce.*³⁹ Snahou demonstrantů však bylo spíše poukázat na tíživou ekonomickou situaci, která z velké části postihla dělníky a přivedla je na hranici chudoby. Konkrétně požadovali úpravu pracovních norem, snížení cen a zvýšení platů. Až v průběhu této stávky se změnil její charakter a ekonomické požadavky postupně vystřídala politická hesla. Nejznámějším z nich bylo "Chléb a svobodu“, které se později stalo symbolem revoluce.⁴⁰

V další části této první zprávy o poznaňských nepokojích se redaktoři dostávají i k popisu samotného průběhu. Ten je ovšem velmi stručný a především se zde prezentují subjektivní hodnocení, což je pravděpodobně dáno i nedostatkem informací. Píše se zde o pouličních nepokojích, přepadení některých veřejných budov (byly to především sídla lokálních mocenských orgánů: národní rada, vojvodský výbor, správa státní bezpečnosti nebo vězení)⁴¹ a též o vzbouřencích, kteří údajně na střeších různých budov postavili kulometry.

³⁶ Provokace nepřátel polského lidu v Poznani. In: *Rudé právo*, 30. 6. 1956, str. 4.

³⁷ Paczkowski, A.: *Půl století dějin Polska*. Academia, Praha 2000, str. 185.

³⁸ Provokace nepřátel polského lidu v Poznani. In: *Rudé právo*, 30. 6. 1956, str. 4.

³⁹ Provokace nepřátel polského lidu v Poznani. In: *Rudé právo*, 30. 6. 1956, str. 4.

⁴⁰ Maciejewski, J. a kol.: *Poznański Czerwiec 1956*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1990, str. 74-75.

⁴¹ Maciejewski, J. a kol.: *Poznański Czerwiec 1956*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1990, str. 75-81.

K tomu je připojeno, že v současné době bezpečnostní složky již zvládly situaci a obnovily ve městě pořádek. Znovu začala výroba v závodech i městská doprava.

Druhá polovina článku je z velké části věnována rozhlasovému projevu předsedy Rady ministrů J. Cyrankiewiczze. Ten především bilancuje, odsuzuje iniciátory a velmi ostře proti nim vystupuje. To také dokládá i jeho vyjádření, že *dobrodruzi, kteří byli zadrženi se zbraní v rukou, budou pohnáni k zodpovědnosti*.⁴² V závěru jsou uvedeny i dosavadní následky této události, podle nichž zahynulo 38 osob a zraněno jich bylo 270. Nejsou zde ale počty rozlišeny na demonstrující a na bezpečnostní složky. Ve zbylých denících, ze kterých pro tuto práci čerpáme, jsou první informace o celé kauze téměř totožné, jelikož se pro všechny stala zdrojem informací Polská tisková kancelář.

Ve všech našich předních novinách je již 1. července patrný nárůst podkladů a můžeme se podrobněji dozvědět o průběhu nepokojů. Již od rána 28. června byla v některých závodech zastavena práce a část dělníků vyšla do ulic města. Později došlo k ozbrojenému útoku proti veřejným budovám a demonstranti vtrhli i do vězení, kde propustili vězně, kteří se k nim přidali, píše se v *Lidové demokracii*.⁴³ Na železničním uzlu v Poznani se střetli demonstranti s armádními složkami, ale vlakový provoz nebyl omezen. Též se zde zdůrazňuje, že běžní lidé na ulicích útočníky nepodporovali a i samotní demonstranti se v průběhu dne rozcházeli. Úřady v ten den vyhlásily od 21 hodin večer do 4 hodin ráno zákaz vycházení a během noci ještě došlo k drobným potyčkám, některé obchody byly drancovány. Do rána byl údajně nastolen pořádek, takže většina dělníků šla jako obvykle do práce.

V následující části tohoto příspěvku jsou doslovně tlumočeny některé výroky polského tisku, které útoky odsuzují. Například *Trybuna ludu* píše o *nepřátelích, kteří usilují o návrat statkářsko-kapitalistického řádu*⁴⁴. Deník *Życie Warszawy* zase vybízí k jednotě pod vedením strany. V závěru je citována americká (*Associated Press*) a britská tisková agentura (*Reuters*). Obě údajně přiznávají, že nepokoje byly předem organizovány a nebyly tak dílem spontánně vzbouřeného davu dělníků.

Týž den (1. července) se i v *Rudém právu* objevuje článek týkající se událostí v Poznani⁴⁵. V něm však nové informace z místa dění nenajdeme, jelikož je agitačního charakteru. Podobně koncipovaný článek v jiných denících chybí, což dokazuje charakter

⁴² Provokace nepřátel polského lidu v Poznani. In: *Rudé právo*, 30. 6. 1956, str. 4.

⁴³ Rozhořčení polského lidu nad provokací imperialistických agentů. In: *Lidová demokracie*, 1. 7. 1956, str. 2.

⁴⁴ Rozhořčení polského lidu nad provokací imperialistických agentů. In: *Lidová demokracie*, 1. 7. 1956, str. 2.

⁴⁵ Nedovolíme, aby nám byla rozbíjena jednota dělnické třídy. In: *Rudé právo*, 1. 7. 1956, str. 4.

Rudého práva jako nástroje propagace. Příspěvek má čtenářům přiblížit reakce obyvatel v celém Polsku. Dozvídáme se, že v mnohých závodech se následující den konaly veřejné schůze stranických organizací, kde zaměstnanci vyjádřili lítost nad oběťmi a zároveň celý útok odsoudili. Z podniků, kde k těmto aktům došlo, jsou jmenovány závody ve Varšavě, Trzebnici v Dolním Slezsku, Lodži, Stalinogrodu⁴⁶, Bydhošti nebo ve Štětíně. Některé organizace psaly dokonce otevřené dopisy do poznaňských závodů, které byly ohniskem konfliktu.

Nepokojů se pravděpodobně účastnili i někteří zaměstnanci továrny na výrobu osobních aut v Žeráni, jelikož je zde otištěno i důrazné svolání jejích zaměstnanců, kde mimo jiné tvrdí, že *inspirátoři provokací pomluvili náš závod, že prý podporoval stávkou poznaňskou provokací*⁴⁷. Dále jakoukoliv účast popírají a útoky odsuzují podobně jako předešlí. De facto shodná zpráva vychází i následující den.⁴⁸ Nalezneme v ní prohlášení dělníků z dalších továren. Otázkou ale zůstává, jak velký počet zaměstnanců se na prohlášení podílel nebo se s jeho obsahem alespoň ztotožnil.

O nepokojích v Poznani se debatovalo i za hranicemi Východního bloku. Staly se tématem různých debat a polemik redaktorů i politiků v tisku a rozhlase. Naše média, která sledovala i tato zahraniční vyjádření, pak vybírala některé, jež připustila podíl Západu. Díky těmto názorům z „opačné strany“ pak zněly informace z československého tisku důvěryhodněji. Článek⁴⁹, který uveřejnil deník *Rudé právo*, je jedním z těch, které citují komentáře zahraničních redaktorů. Je zde řečeno, že se k událostem v Polsku vyjadřovalo mnoho světových deníků, z nichž ty „západní“ se odvolávají na osoby, které přijely z Poznaně do západního Berlína. Například italský list *Messaggero* podle svého zdroje tvrdí, že nepokoje měly vzniknout současně také ve Varšavě a Krakově. Bělehradský deník *Večerne Novosti* zase spekuluje o puči organizovaném z ciziny. Jsou zde zmiňovány i další noviny jako *Popolo*, *Libération* a *Times* nebo mezinárodní tisková agentura *United Press*.

Mezi západními politiky, kteří se k celé kauze vyjádřili, patřil i italský komunistický politik Palmir Togliatti, jehož řeč redakce převzala od italského listu *Unita*.⁵⁰ Mluví o blíže nespécifikovaném „nepříteli“, který se na několika místech textu objevuje v nepřímých souvislostech s termínem „kapitalista“ a „Amerika“. Tomuto nepříteli dává za vinu i

⁴⁶ Název pro Katovice, platný od smrti J. Stalina roku 1953 do roku 1956, kdy proběhla destalinizace.

⁴⁷ Nedovolíme, aby nám byla rozbijena jednota dělnické třídy. In: *Rudé právo*, 1. 7. 1956, str. 4.

⁴⁸ Rozhořčené protesty polského lidu proti imperialistické provokaci v Poznani. In: *Rudé právo*, 2. 7. 1956, str. 3.

⁴⁹ Co říká zahraniční tisk o těchto událostech. In: *Rudé právo*, 3. 7. 1956, str. 4.

⁵⁰ Togliatti o poznaňských událostech. In: *Rudé právo*, 6. 7. 1956, str. 3.

demonstrace v Poznani, varuje před ním a nabádá k opatrnosti. Když ho má popsat konkrétněji, nazve ho pouze jako toho, který provokuje, vnáší násilí a ozbrojený boj. Původní rozhovor s italským politikem z *Glosu Wielkopolski* nalezneme v knize Macieje R. Bombického.⁵¹ Další názor na celou kauzu je od člena britské Labouristické strany⁵² A. Bevana, který byl původně otištěn v britském deníku *Tribune*. Ten varuje Západ před řečmi o osvobození východní Evropy, čímž zvyšuje v době Studené války nebezpečí konfliktu. Dále lituje, že k tragédii v Poznani vůbec došlo. Svoji řeč vede především vůči USA a dodává, že Anglie by se měla postavit proti této koncepci „osvobození“.

Článek o pohřbu vojáků a policistů, padlých při nepokojích v Poznani, otiskují všechny naše deníky 6. července, informace jsou však stručné.⁵³ Nejdříve jsou představeni účastníci, mezi nimiž nechybí předseda Rady ministrů J. Cyrankiewicz, nebo předseda Ústřední rady polských odborů W. Kłosiewicz. Následně je popsán průběh smutečního obřadu včetně uctění památky obětí i posmrtného vyznamenání důstojnickými a rytířskými kříži řádu Obrození Polska⁵⁴ těm, kteří padli ve službě na obranu vlasti.

Přestože v této době v Československu byla pevnější vláda komunistického režimu a podobné vlny odporu nehrozily, *Rudé právo*, jako jediný z československých deníků, dává instrukce lidem, jaký postoj k celé kauze zaujmout, aby nedošlo k podobné události i u nás.⁵⁵ Obrací se přímo na veřejnost, od níž dostalo údajně řadu otázek. Lidé jsou nabádáni, aby se k událostem veřejně vyjadřovali, odsuzovali je a dále upevňovali jednotu, jako to prý činí i lidé v Polsku. Dále se zde mluví o „západních agentech“, kteří údajně působí ve všech socialistických zemích, včetně Československa, proto jsou lidé varováni a vybízeni k bdělosti. Na závěr se zde hovoří o tom, jak českoslovenští pracující napjatě čekají na závěr vyšetřování celé kauzy.

V souvislosti s událostmi v Poznani došlo i k mezinárodní politické roztržce, která byla zaznamenána v deníku *Práce*.⁵⁶ Polský velvyslanec ve Washingtonu Romuald Spasowski předal protestní nótu vládě Spojených států, v níž si stěžuje na urážlivé prohlášení mluvčího státního departmentu. Prohlášení označuje za nepřijatelné vměšování do vnitřních záležitostí Polska. Navíc znovu odmítá americkou hospodářskou pomoc. Nedlouho poté,

⁵¹ Bombicki, M.R.: Poznań '56. Ławica, Poznań 1992, str. 198-199.

⁵² Středolevicová politická strana existující ve Velké Británii od konce 19. století.

⁵³ Rozloučení s oběťmi poznaňské kontrarevoluce. In: *Rudé právo*, 6. 7. 1956, str. 4.

⁵⁴ Neboli řád Polonia Restitua je polský vojenský řád založený roku 1921 a znovu obnovený 1944. Uděluje se v pěti třídách.

⁵⁵ Poučení z poznaňských událostí. In: *Rudé právo*, 7. 7. 1956, str. 3.

⁵⁶ Protest polské vlády vládě USA. In: *Práce*, 8. 7. 1956, str. 2.

konkrétně 18. července dochází k podobné neshodě.⁵⁷ Tentýž velvyslanec tlumočí Američanům protest polské vlády proti tomu, že americká letadla, v inkriminovanou dobu koncem června a počátkem července, narušovala vzdušný prostor Polska. Vzhledem k tomu, že se tak dělo opakovaně, dokazuje to podle Romualda Spasowského fakt, že nejde o náhodu, nýbrž o plánované akce. Proto žádá o zastavení podobných akcí a potrestání zodpovědných osob. O těchto slovních roztržkách se již dále nedočteme. Z toho lze usuzovat, že obě kauzy brzy skončily bez jasného výsledku.

Zatímco Maďarská strana pracujících⁵⁸ změnila v červenci 1956 vedení, aby se pokusila umírnit vzrůstající nespokojenost svých občanů, Polská sjednocená dělnická strana se v této době snažila již vypuklou krizi vyřešit bez personálních změn. Ke zlepšení situace měl přispět i veřejný výstup prvního tajemníka E. Ochaba na zasedání strany ve Varšavě 18. července 1956,⁵⁹ který navrhl stěžejní politické a hospodářské změny do budoucích let.⁶⁰ Tím chtěl ukázat, jak vedení bojuje s těžkou politickou i se stále zhoršující se ekonomickou situací. E. Ochaba uvádí, že pro lepší ekonomickou situaci je potřeba schválit základní teze pětiletého plánu. Z politických reforem klade především důraz na prohloubení a urychlení procesu demokratizace veřejného života v Polsku. Hlavní příčinu nepokojů v Poznani vidí v problémech politických, v ekonomických nikoliv.

I v dalších dnech nalezneme v tisku příspěvky ze zasedání Polské sjednocené dělnické strany, kde se debatuje o přijetí reforem, a čtenáři jsou posléze ujištěni, že výrazně vzroste životní úroveň v Polsku. Cílem příspěvků je navodit atmosféru zlepšující se situace. To má například podpořit i článek z 10. srpna⁶¹. V něm se píše o návštěvě prvního tajemníka v poznaňských strojírenských závodech ZISPO, kde tragédie začala. Zde si podobnými sliby snaží získat na svoji stranu dělníky. Navíc vysvětluje i údajné příčiny a pozadí poznaňských událostí.

V denním tisku nalezneme 21. listopadu také zmínku o některých údajných důkazech z pozadí poznaňských událostí.⁶² Přední britský agent z organizace *Intelligence Staff* v západním Berlíně, který utekl i s mnoha dokumenty do východního Německa, prozradil

⁵⁷ Protest Polska u vlády USA. In: Práce, 18. 7. 1956, str. 3.

⁵⁸ Vládnoucí komunistická strana v Maďarské lidové republice. Vznikla roku 1948 sloučením Maďarské komunistické strany a Maďarské sociálně demokratické strany. Zanikla roku 1956, kdy se změnila na Maďarskou socialistickou dělnickou stranu.

⁵⁹ Maciejewski, J. a kol.: Poznański Czerwiec 1956. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1990, str. 383-387.

⁶⁰ O politické a hospodářské situaci a stěžejních úkolech strany. In: Rudé právo, 22. 7. 1956, str. 4.

⁶¹ E. Ochab mezi dělníky v Poznani. In: Rudé právo, 11. 8. 1956, str. 3.

⁶² Vedoucí pracovník špionážní organizace přešel do NDR. In: Rudé právo, 21. 11. 1956, str. 3.

jména svých kolegů, dalších špiónů. Jejich úkolem měla být „podvratná“ činnost v socialistických zemích. Spojení v Polsku, Československu a Maďarsku měl navazovat jeho kolega Andersen. Ten prý těsně před událostmi v Poznani vyslal na veletrh jednoho agenta, jako falešného obchodníka, který měl vybudovat v Polsku opěrné body pro britskou tajnou službu.

První informace o počátcích vyšetřování celé kauzy se objevily již 6. července⁶³. Ministerský předseda J. Cyrankiewicz předal Radě ministrů zprávu o tom, že pokračuje práce komise, která zkoumá pozadí a bezprostřední příčiny nedávných nepokojů a navrhne nezbytná opatření. Dne 18. července zase vyšla zpráva v československých denících, přejatá z polské tiskové kanceláře, v níž generální prokurátor Marian Rybicki informoval o prvních krocích k potrestání údajných viníků. Uvedl, že ze zatčených osob bylo uvězněno 323 osob, proti kterým se nyní vede vyšetřování. Tyto osoby byly podezřelé z *organizování přepadu a přepadení státních úřadů, vojáků, pracovníků státní bezpečnosti a milice*⁶⁴. Z nich bylo ještě 64 podezřelých z *vloupání a krádeží* v souvislosti s nepokoji. Dále bylo zatčeno 33 vězňů, kteří se po násilném otevření věznice přidali k demonstraci.

Výše uvedené počty zatčených nemůžeme s jistotou potvrdit, jelikož jsme nuceni čerpat pouze z tehdejších oficiálních zdrojů, i ty se však v některých případech liší. Podle poznaňské prokuratury bylo do 3. července zatčeno 629 osob. Následně však bylo osvobozeno 331 lidí. Pořádkové síly měly totiž právo kohokoliv zadržet na 48 hodin, poté ale musely rozhodnout buď o jeho uvěznění nebo propuštění. Zbylých 298 osob bylo obviněno a dále drženo. Mezi nimi převažovali dělníci, zatímco studenti a inteligence byli ve značné menšině. Počet zadržených však ještě postupně rostl, jelikož zatýkání v menší míře dále pokračovalo i během července a srpna.⁶⁵

Generální prokurátor M. Rybicki v rozhovoru dále uvedl, že po konci vyšetřování předloží vojvodská prokuratura v Poznani obžalovací spis podle povahy zločinu buď vojvodskému soudu v Poznani, nebo okresnímu soudu pro město Poznaň. Ty rozhodnou o obžalovaných podle trestního řádu. Jednou z otázek redaktora bylo, jestli je již zjištěno, kdo začal první střílet při srážkách u budovy vojvodské správy státní bezpečnosti. Podle Mariana Rybického nejsou zatím známa konkrétní jména, ale nepochybuje, že je vina na straně útočníků. Poslední otázka se vztahovala k definitivnímu počtu obětí. Generální prokurátor

⁶³ Rada ministrů Polska jednala o poznaňských událostech. In: Rudé právo, 6. 7. 1956, str. 4.

⁶⁴ Z průběhu vyšetřování poznaňských událostí. In: Rudé právo, 18. 7. 1956, s. 4.

⁶⁵ Makowski, E.: Poznański Czerwiec 1956. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2001, str. 220-222.

pravil, že se počet obětí zvýšil kvůli těžce zraněným osobám z 38 na 53. Přičemž mezi zabitými je 9 vojáků a pracovníků orgánů státní bezpečnosti. Tento počet se udával až do roku 1981, kdy na základě nových informací a díky vhodnější politické situaci zveřejnil Aleksander Ziemkowski seznam 74 zabitých a uvedl, že je přesvědčen, že obětí povstání v Poznani bylo ještě více.⁶⁶

Na počátku září se schází polský Sejm na svém IX. zasedání. V *Lidové demokracii*⁶⁷ se nejprve dočteme o tom, že se jednalo o hospodářských otázkách i návrzích nových zákonů. Ve druhé části příspěvku předseda Rady ministrů J. Cyrankiewicz informuje o průběhu finální fáze vyšetřování poznaňských událostí a avizuje brzké zveřejnění výsledků. Také se výrazně ohrazuje proti požadavkům některých zahraničních organizací, které chtěly vyslat na procesy s údajnými viníky své pozorovatele. Tento zájem zahraničí může oprávněně vyvolat dojem, že prorežimní vyšetřovatelé mohli některá fakta zatajovat nebo překrucovat a odsuzovat bez důkazů.

O právě započatých soudních procesech s obviněnými demonstranty před poznaňským vojvodským soudem se dočteme v článku z 27. září⁶⁸. Do tohoto dne bylo vyšetřování skončeno v 58 případech, 96 osob ve vyšetřovací vazbě stále na výsledek šetření čeká. Generální prokurátor Polské lidové republiky M. Rybnicki ve svém prohlášení, otištěném na stejném místě, říká, že budou souzeni pachatelé těžkých kriminálních zločinů: vražd, útoků na státní úřady, rabován a krádeží. Přestože jsou demonstrace v Poznani komunistickými představiteli formulovány jako provokace za pomoci "imperialistů" ze Západu, zde prokurátor uvádí trestné činy takové povahy, které navozují dojem, že jde spíše o zloděje a výtržníky, než o politické odpůrce.

Další den, tedy 28. září, nalezneme ve všech námi prostudovaných denících téměř totožné zprávy z průběhu prvních soudů s obžalovanými. Pro bližší vylíčení situace jsme vybrali příspěvek z *Mladé fronty* pod názvem *První procesy v Poznani*⁶⁹. Zde jsou bez jakékoliv anonymity souzených, podrobně popsány první dva procesy, a to včetně typu obvinění, jmen osob, jejich povolání i věku, který byl u většiny velmi nízký a pohyboval se okolo dvaceti let.

⁶⁶ Makowski, E.: Poznański Czerwiec 1956. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2001, str. 165-171.

⁶⁷ IX. Zasedání polského Sejmu zahájeno. In: *Lidová demokracie*, 7. 9. 1956, str. 2.

⁶⁸ Procesy v Poznani budou zahájeny 27. září. In: *Rudé právo*, 27. 9. 1956, str. 3.

⁶⁹ První procesy v Poznani. In: *Mladá fronta*, 28. 9. 1956, str. 2.

V prvním procesu se jedná o tři muže, kteří byli obviněni z přepadu a zavraždění pracovníka orgánů státní bezpečnosti. Nechybí zde detailní popis, jak k celé situaci mělo dojít. Také mají být souzeni z loupeže a útoku na veřejné budovy, kde demolovali místnosti a pálili dokumenty vyhozené z úřadů. Ve druhém procesu bylo obžalováno devět osob. Obvinění byly z účasti na ozbrojeném útoku na budovu státní bezpečnosti, kde ještě s dalšími, zatím neznámými pachateli, zahájili střelbu, při níž zemřelo několik osob.

Následující den vychází příspěvek popisující okolnosti a průběh procesů.⁷⁰ Informuje, že se nakonec soudního řízení účastní i polská ministryně spravedlnosti Zofia Wasilkowska, poslanec britské dolní sněmovny F. E. Jones, profesor trestního práva na univerzitě v Montpellier Elfred Legal, předseda Ligy pro ochranu lidských práv v Belgii advokát Jules Wolff, dále britský soudce, tři právníci ze západní Evropy i z Polska a mnoho domácích i zahraničních novinářů. V závěru se píše, že výpovědi svědků vesměs potvrzují žalobu, a že se obvinění přiznali. Navíc prý zástupci západoevropského tisku uznali, že řízení procesů je korektní a věcné.

I v následujících dnech se objevují zprávy o pokračujícím vyšetřování. Dočteme se například o výpovědích svědků, obhájců a prokurátora i o nově otevřených procesech. Mezi svědky se například objevují rodiče a známí některých obviněných, dokonce i psychiatři a sociologové. Nalezli jsme též zmínku o jednom obviněném, který nebyl podle lékaře schopný výslechu. Tato skutečnost může vyvolat dojem, že byli obžalovaní fyzicky napadáni. První rozsudky nalézáme v tisku 9. října.⁷¹ Proces, ve kterém byli tři muži obviněni z údajného přepadení a vraždy, jsou nyní uznáni vinnými pouze z týrání a jiných činů menší závažnosti a jsou odsouzeni jen k 4 rokům a 6 měsícům. K rozsudkům o podobné délce výkonu trestu dochází i ve většině následujících procesů. Nízké tresty jsou výsledkem postupného přehodnocování poznaňských událostí ze strany komunistických představitelů i známkou blížící se změny kursu politiky v Polsku. Svůj podíl mohl mít i mezinárodní dohled během soudních líčení.

Po červnových nepokojích v Poznani sice skončila veřejná vystoupení politiků, napětí však přetrvávalo a rozrůstalo se dále po celém Polsku. O situaci v zemi se na mnoha místech debatovalo a sílil i počet protistátních tiskovin. Ve společnosti převládal názor, že reformy jsou nedostatečné a pomalé a lidé opakovali požadavky poznaňských dělníků, především na

⁷⁰ Svědkové vypovídají. In: Mladá fronta, 29. 9. 1956, str. 3.

⁷¹ Rozsudky pro obviněné z Poznaně. In: Rudé právo, 9. 10. 1956, str. 3.

zvýšení mezd. Jedním z projevů nevole se stala 26. srpna i pouť do Jasné hory⁷² u Częstochowe, které se účastnilo okolo jednoho milionu věřících.

Názory veřejnosti stále více pronikaly i do Polské sjednocené dělnické strany, která stála rozdělena na dva proudy. Poznaňské nepokoje se staly silným argumentem v boji o moc, ke kterému se mezi oběma křídly schylovalo. Proto i výsledek vyšetřování příčin revoluce nebyl jednoznačný, jelikož jedna strana stále obviňovala "imperialisty" a "revolucionáře" a volala po jejich přísném potrestání, ta druhá viděla v odporu dělníků reakci na jejich neutěšenou situaci a podporovala společensko-hospodářskou revizi.⁷³

Nejužší vedení strany se po dlouhých diskusích přiklonilo k postojům reformního křídla a rozhodlo se pro obměnu svých vedoucích představitelů. Hlavním kandidátem na prvního tajemníka strany se stal reformní komunista Władysław Gomułka, jenž byl v letech 1951-1954 vězněn a nyní byl čerstvě rehabilitován. Dne 19. října mělo dojít k jeho jmenování, avšak ten den nečekaně přiletěl z Moskvy Nikita Chruščov, který se obával vytržení Polska ze socialistických států pod Gomułkovým vedením. Dal pokyn i velitelům sovětské armády, která se dala do pohybu směrem k Varšavě. Po celodenním jednání dvou lídrů se podařilo Gomułkovi přesvědčit Chruščova, že jakékoliv odloučení Polska nehrozí a nová situace naopak sníží napětí v zemi. Ještě v noci sovětská delegace opustila zemi a armáda se zastavila. Druhý den nový první tajemník strany vystoupil s projevem, ve kterém kritizoval předchozí vlády a byl veřejností přijat s nadšením.

Toto období uvolnění, které se nazývá „Polský říjen“ nebo „Gomułkovo tání“, přineslo zemi rozsáhlé reformy, především zvýšení životní úrovně a větší svobody, přestože v průběhu šedesátých let přišla další krize. Poznaňská demonstrace dělníků byla prvním výrazným krokem ke zlepšení situace v Polsku. V tomto ohledu tkví její hlavní význam. Navíc se stala inspirací pro odpůrce režimu i v jiných socialistických státech.⁷⁴

⁷² Polsky Jasna Góra, paulínský klášter a nejvýznamnější poutní místo v Polsku. Nachází se zde ikona Panny Marie Częstochowské.

⁷³ Makowski, E.: Poznański Czerwiec 1956. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2001, str. 181-182.

⁷⁴ Paczkowski, A.: Půl století dějin Polska. Academia, Praha 2000, str. 185-188.

2.3. Nepokoje v Maďarsku

2.3.1. Počátky konfliktu

V polovině 50. let se také v Maďarsku prohlubují ekonomické a politické problémy vzniklé unifikací států sovětského bloku. O nový kurs se v letech 1953-1954 pokusil tehdejší předseda vlády Imre Nagy. V rámci boje o moc uvnitř strany mezi reformními komunisty, k nimž patřil, a stalinisty, jejichž hlavním představitelem se stal tajemník strany Mátyás Rákosi, byl 18. dubna 1955 I. Nagy odvolán. Nahrazen byl Andrássem Hegedüsem, který vzešel z lidí okolo M. Rákosiho a v nutných reformách nepokračoval. Situace se nezměnila ani počátkem roku 1956, kdy se vedení strany snažilo omezit vliv XX. sjezdu KSSS, byť jeho výsledkům odporovat nemohlo⁷⁵.

V průběhu jara sílí nespokojenost maďarských obyvatel a vznikají nová opoziční uskupení. Situace se ještě zhorší, když počátkem července začínají přicházet zprávy o událostech v Poznani. To donutí představitele Maďarské strany pracujících vydat prohlášení, které otiskují všechny maďarské deníky a do těch československých je přetištěno 4. července pod názvem *Ústřední výbor Maďarské strany pracujících: Členové strany a stranické organizace necht' bděle střeží jednotu strany a posilují stranickou disciplínu.*⁷⁶ V něm se vedení strany snaží bojovat s kritickou situací. Jednak obhajuje svoji politiku, zároveň nabádá k jejímu dodržování. Kupříkladu jsou lidé vyzváni, aby byli jednotní podle *leninské zásady kolektivního vedení.*⁷⁷ Ve zprávě jsou odsuzováni i odpůrci režimu, jejichž vliv ve společnosti stále rostl. Mluví se o nich jako o protistranických živlech, kteří „demagogicky“ vystupují proti stranické politice. Konkrétně je jmenován Petöfihův kroužek,⁷⁸ který je obviňován z rozšiřování protirežimních názorů, čímž získával stoupence, mezi jinými i z řad

⁷⁵ Kontler, L.: Dějiny Maďarska. Lidové noviny, Praha 2001, str. 388-389.

⁷⁶ Ústřední výbor maďarské strany pracujících: Členové strany a stranické organizace necht' bděle střeží jednotu strany a posilují stranickou disciplínu. In: Rudé právo, 4. 7. 1956, s. 5.

⁷⁷ Ústřední výbor Maďarské strany pracujících: Členové strany a stranické organizace necht' bděle střeží jednotu strany a posilují stranickou disciplínu. In: Rudé právo, 4. 7. 1956, s. 5.

⁷⁸ Též Petöfihův klub. Diskusní fórum maďarských intelektuálů, zejména studentů a spisovatelů, založené 17. 3. 1956. Během tří měsíců získalo podporu a autoritu ve všech vrstvách maďarského obyvatelstva. Jeho členové byli zastánci politiky nového kursu a spolupracoval s nimi i Imre Nagy. Přikláněli se k myšlence radikální demokratizace socialistické společnosti, aniž by se však chtěli dotknout jejich ekonomických a politických základů.

Svazu maďarské pracující mládeže.⁷⁹ Poprvé se zde mluví o spojení Petöfiho klubu s Imre Nagyem a jeho společníky. Též je vyjádřena i stížnost, že některé noviny opoziční aktivity podporují. Na konci jsou čtenáři ujištěni, že s odpůrci bude tvrdě skoncováno. Fakt, že již na počátku července, tedy více než tři měsíce před vypuknutím prvních potyček v ulicích Budapešti, je v československých médiích věnována situaci v Maďarsku takto podrobná zmínka, dokazuje, že již nyní byla situace velmi vážná.

O stupňujícím se napětí v Maďarsku vypovídá i další zpráva z 6. července⁸⁰. Z části navazuje na výše uvedený článek o údajné demagogii členů Petöfiho kroužku, jehož představitelé komentovali špatný stav ekonomiky. I tentokrát straničtí odboráři odmítají tyto názory a mluví naopak o jejich nově přijatém usnesení, které má dále zlepšovat situaci v zemi.

Sovětské vedení, znepokojené nastalou situací, vyslalo do Maďarska prvního náměstka předsedy Rady ministrů Anastasije Mikojana, který měl za úkol učinit kroky ke stabilizaci země. Během jeho návštěvy dochází k první zásadní změně a 18. července ústřední výbor Maďarské strany pracujících odvolává z funkce generálního tajemníka Mátyáse Rákosiho. Ten ještě téhož dne odlétá do Sovětského svazu na „zdravotní dovolenou“, odkud se až do své smrti v roce 1971 nevrací. Zároveň je obměněno i politbyro strany, do něhož se vrací i J. Kádár, G. Marosán a další. Imre Nagy však ke zklamání mnoha Maďarů mezi nimi chybí.⁸¹

V našem tisku se píše o těchto personálních změnách již od 19. července⁸². V prvním článku se kromě stručných informací kolem odstupujících politiků v čele s M. Rákosim dočteme, že jim bylo ze strany Ústředního výboru za odvedenou práci poděkováno. Následující den vychází zpráva, která navazuje na předešlou. V ní předseda rady ministrů A. Hegedeüs objasňuje odchod prvního tajemníka M. Rákosiho. V úvodu i on děkuje odstupujícímu politikovi za práci, dále již mluví mnohem kritičtěji. Vyčítá mu především chyby, jichž se dopustil porušováním socialistické zákonnosti a obviňuje ho z podílu při budování kultu osobnosti. Právě jeho autoritativní vláda ve Stalinově éře, v současnosti zcela nefunkční a kritizovaná, se ukazuje jako pravý důvod jeho odchodu z čela strany a nikoliv rezignace na vlastní žádost ze zdravotních důvodů, jak píše tisk. Dále ve svém proslovu A.

⁷⁹ Založen byl roku 1950 podle sovětského vzoru Maďarskou stranou pracujících. Jeho cílem bylo sjednotit mládež ve věku 14 až 26 let a vychovávat ji v komunistickém duchu. Na počátku roku 1957 byla organizace zrušena a místo ní vznikl Maďarský komunistický svaz mládeže, jenž fungoval až do roku 1989.

⁸⁰ Aktuální otázky odborářské práce v Maďarsku. In: Rudé právo, 6. 7. 1956, str. 3.

⁸¹ Lendvai, P.: Tisíc let maďarského národa. Academia, Praha 2002, str. 356.

⁸² Zasedání ÚV Maďarské strany pracujících. In: Rudé právo, 19. 7. 1956, str. 5.

Hegedüs varuje, že po Rákosiho odstoupení může vzniknout zmatek vyvolaný opozicí a v této souvislosti zmiňuje „pravicové živly“ kolem Imre Nagye. Nakonec projevu vyzývá k jednotě a disciplíně strany.

Spokojenost veřejnosti se změnou politiků vystřídal zklamání, když vyšlo najevo, že novým tajemníkem má být Ernő Gerő, který byl informátorem Moskvy a Rákosiho společníkem. Proto jeho jmenování, jak se také později ukázalo, nemohlo vést k novému kursu maďarské politiky. Jeho prvním projevem v nové funkci byla řeč během jednání strany 20. července. O den později byly úryvky tohoto proslovu otištěny i v našich denících. V nich vidíme určitou spojitost mezi nedávnými událostmi v Poznani a předrevoluční situací v Budapešti, kterou si E. Gerő uvědomoval. Sám cítil možnost podobného nebezpečí jako v Polsku, když řekl: *Je třeba brát zřetel i na takové formy boje nepřátel, jakou na příklad byla krvavá poznaňská provokace. Bylo by vážnou chybou nevyvodit závěry z poznaňské provokace pro naše poměry a naše úkoly*⁸³. Přes svoji předpověď není však schopen hrozící revoluci zastavit.

Po březnové rehabilitaci László Rajka, jenž byl během Rákosiho vlády 15. října 1949 po vykonstruovaném procesu popraven, dochází 6. října k jeho oficiálnímu pohřbu. Smutečního obřadu se na kerepešském hřbitově v Budepešti účastnilo na 200 000 lidí včetně jeho manželky nebo Imre Nagye. Tato událost se stala prvním masovým vyjádřením odporu proti režimu, přestože probíhala bez násilí a otevřela cestu k následné revoluci.⁸⁴

Dalším důležitým momentem, který měl vliv na pozdější situaci, bylo přijetí I. Nagye zpět do strany, které proběhlo 14. října. O tomto rozhodnutí se dočteme 16. října v deníku *Práce*⁸⁵. Zde je uvedeno, že vedení strany projednává dopis Imre Nagye, ve kterém žádá navrácení členství ve straně a současně uznává některé své chyby. Politické byro se rozhodlo zrušit usnesení z listopadu 1955, podle něhož byl I. Nagy vyloučen ze strany. Zdůvodnilo to tím, že jeho chyby nebyly natolik závažné, aby opravňovaly k vyloučení. Navíc prý hrála podstatnou úlohu osobní zaujatost Mátyáse Rákosiho. Ve skutečnosti si však velká část politbyra Nagyův návrat do politiky nepřála, ale reformní křídlo strany návrh prosadilo, jelikož v něm vidělo osobu schopnou sblížit komunisty s veřejností nakloněnou k demokracii.

⁸³ ÚV Maďarské strany pracujících pokračuje v jednání. In: Rudé právo, 21. 7. 1956, str. 3.

⁸⁴ Pražák, R. a kol.: Dějiny Maďarska. Masarykova univerzita v Brně, Brno 1993, str. 281.

⁸⁵ Usnesení politbyra ÚV Maďarské strany pracujících, In: Práce, 16. 10. 1956, str. 2.

Maďarská revoluce ovlivnila svým rozsahem a závažností i okolní státy včetně Československa. Naše periodika se proto velmi významně zabývají těmito událostmi. Od 25. října denně můžeme číst v mnoha souvislostech o událostech v Maďarsku. Celá kauza je opět od počátku podána jednostranně a odpůrci režimu jsou tvrdě kritizováni. Stejně jako v případě poznaňských událostí i zde není dán prostor protistraně a neberou se v úvahu důvody, které vedly protestující k jejich činům, ať už to byla špatná hospodářská nebo politická situace.

Když se v Polsku během října začaly uskutečňovat první kroky ke stabilizaci země a 20. října se novým tajemníkem stal W. Gomułka, podnítilo to studenty v Budapešti spontánně vyjádřit svoji podporu Polsku a pokusit se dosáhnout podobných změn i ve své vlasti. Původně poklidná demonstrace se uskutečnila 23. října a přes její zakázání se jí účastnilo kolem čtvrt milionů lidí různého věku i vzdělání. Při shromáždění byla především požadována nezávislá zahraniční politika, demokratizace na základě socialistického zřízení, zlepšení sociálních podmínek pracujících, svobodné volby a také návrat Imre Nagye do vysoké politiky. Situace se však brzy vymkla kontrole i lidem z opozičního křídla a demonstranti začali násilně projevovat svůj nesouhlas. Nejprve strhli Stalinovu sochu u Městského parku, následně padly i první výstřely u budovy rozhlasu.⁸⁶

První zprávy českého tisku, konkrétně *Vážné události v Maďarsku z Rudého práva* ukazují, že situace byla od počátku velmi vážná. O celé události se obsáhle píše hned na několika místech v každém z deníků, včetně první zmínky na titulní straně. Píše se, že *kontrarevoluční živly* vyvolaly krvavé nepokoje. Z konkrétních informací o průběhu samotném je popsáno, že vše vypuklo v odpoledních hodinách útokem proti některým veřejným budovám, a že jsou již hlášeny první oběti. Jeho cílem, píše se zde, byl převrat v Maďarsku. Z dalšího čtení však vyplývá, že je již vše pod kontrolou bezpečnostních orgánů a celá akce končí. Je tu uvedeno, že jsou útočníci v současné době likvidováni, a že někteří z nich již složili zbraně.

Ve stejném článku se píše také o rozhlasové promluvě prvního tajemníka strany Ernő Gera. Ten přečetl svůj projev právě v době konání demonstrace a svými vyjádřeními následně rozpoutal první násilí. V projevu o současné situaci mluví především o snaze nepřátel rozeštvat vedení strany s dělnickou třídou a rozbít přátelství mezi Maďarskem a Sovětským svazem.

⁸⁶ Kontler, L.: Dějiny Maďarska. Lidové noviny, Praha 2001, str. 390-391.

Dočteme se také o prvních změnách v politickém vedení země, které představil následující den ráno, tedy 24. října, opět Ernő Gerő. V tento den totiž zasedá ústřední výbor strany, který v návaznosti na vzniklou situaci obměňuje politiky v čele strany i vlády. Do ústředního výboru jsou podle zdrojů československého tisku dosazeni: Ferenc Donáth, Géza Losoncy, György Lukács, Ferenc Münnich a Imre Nagy. Členy politbyra se stávají: Antal Apró, Sándor Gáspár, Ernő Gerő, András Hegedüs, Gyula Kállai, János Kádár, Károly Kiss, György Marosán, Zoltán Szántó, Imre Nagy a József Kőböli. Tajemníky Ústředního výboru jsou jmenováni: první tajemník Ernő Gerő a tajemníci Ferenc Donáth, János Kádár a Gyula Kállai. Na místo předsedy vlády se dostává Imre Nagy a jeho předchůdce András Hegedüs se stává prvním náměstkem předsedy vlády. Členové nové vlády ten den nejsou ještě vybráni. O jejich jmenování se dočteme v našem tisku až o 3 dni později, tedy 28. října. Zvoleni jsou mimo jiné státní ministr Zoltán Tildy, ministr zahraničních věcí Imre Horváth, ministr vnitra Ferenc Münnich, ministr obrany Károly Janzy, ministr zemědělství Béla Kovács a další.

Ve zprávě *Rudého práva* z 25. října se dočteme o důležitém rozhodnutí Ernő Gera, který v rámci obnovení pořádku vyhlásil stanné právo a požádal sovětské jednotky, aby pomohly při obnovování pořádku a klidu v zemi. Ve stejném článku je otištěna i řeč nového předsedy vlády I. Nagye, který promluvil v maďarském rozhlase. Ten údajně vyzívá obyvatele Budapešti, aby zachovali klid a pořádek a dodává, že účastníci nepokojů, kteří v nejbližší době složí zbraně, nebudou postaveni před soud. Dále říká, že v brzké době bude svoláno Národní shromáždění, aby projednalo podrobný program nové vlády. Také se zde tvrdí, že Imre Nagy odsoudil útoky a vyzval obyvatele Maďarska, *aby se postavili na odpor provokatérům, a aby pomáhali při obnovení pořádku.*⁸⁷ Překvapivě podobné stanovisko zastává ve své knize⁸⁸ i László Kontler, podle něhož I. Nagy na počátku odsuzoval násilné vzbouření, přestože se s nimi shodoval na potřebě obnovit národní samostatnost a skoncovat s diktaturou.

K další důležité změně, ve vedení státu dochází 26. října. Ernő Gera nahradil ve funkci prvního tajemníka strany János Kádár. Ten okamžitě přednesl svůj projev do rozhlasu, který vytiskl i deník *Práce*, kde mimo jiné vyzval dělníky, aby *hájili lidově demokratické zřízení a nedovolili reakcionářům obnovit kapitalismus*⁸⁹. V závěru projevu pochválil maďarské bezpečnostní složky i sovětské jednotky za pomoc. Z tisku se však nedovíme okolnosti a hlavní důvod této politické výměny. Tím byl rychlý přelet sovětské delegace

⁸⁷ Vážné události v Maďarsku. In: *Rudé právo*, 25. 10. 1956, s. 1.

⁸⁸ Kontler. L.: *Dějiny Maďarska*. Lidové noviny, Praha 2001, str. 391.

⁸⁹ Další zprávy o událostech v Maďarsku. In: *Práce*, 26. 10. 1956, str. 1.

v čele s prvním náměstkem předsedy Rady ministrů A. Mikojanem a členem politbyra KSSS M. A. Suslovem. Na jejich příkaz došlo k odvolán. Šlo jim především o stabilizaci situace a v bývalého M. Rákosiho spolupracovníka Gera již neměli důvěru. Oba sovětské státníci zůstali v Maďarsku až do 31. října.⁹⁰

Přestože docházelo k politickým změnám, v ulicích Budapešti se bojovalo dále. Vzbouření lidé se ozbrojili z přepadených kasáren, policejních stanic a továren. Po obsazení některých veřejných budov, včetně rozhlasu, dochází 25. října k přestřelce mezi demonstranty a příslušníky tajné policie ÁVH na náměstí Parlamentu. Zemřelo při ní téměř sto odpůrců režimu, což vzedmulo další vlnu hněvu a protesty spojené s násilím se začaly šířit za hranice Budapešti do dalších měst země.⁹¹ S informacemi o aktuálním vývoji událostí v místě demonstrací přichází článek z 27. října.⁹² V něm se tvrdí, že se v Budapešti pomalu obnovuje pořádek. Jako příklad zlepšení situace je uvedeno, že byly otevřeny některé obchody s potravinami. Přesto se dále mluví o násilnostech a vláda vydává ultimátum, že kdo do 22. hodiny složí zbraně, nebude trestně stíhán. K večeru se údajně v několika budapešťských čtvrtích vzdávají někteří vzbouřenci.

Ve zprávě z dalšího dne se dozvídáme, že se po ultimátu vzdalo mnoho lidí a vojáci dělají pořádek postupně ve všech částech Budapešti. V mnoha továrnách mají dělníci postaveny stráže, aby zabránili útočníkům vniknout do objektů a zničit stroje. Podobně jako v Poznani, i zde byla první den nepokojů osvobozena věznice a lidé jsou prostřednictvím médií varováni, že v ulicích se pohybují uprchlí trestanci. 29. října píše tisk o zahájení jednání o příměří mezi vzbouřenci a zástupci maďarské armády na Moskevském náměstí v Budapešti. Dohoda byla dojednána, přesto v ulicích dále docházelo k občasným přestřelkám.

O situaci v jiných městech Maďarska se psalo velmi neurčitě, a to pravděpodobně v důsledku nedostatku informací. První konkrétnější zprávy nalezneme v našich novinách 29. října, kde se tvrdí, že mimo Budapešť není tak vážná a dočteme se pouze o několika událostech lokálního charakteru. Mluví se o demonstracích, roztržkách a besedách v Pécsi, Debrecíně, Szolnoku, Tatabányi, Békéscsabě, Hódmezővásárhelyu nebo Ujpesti, kde vojenské jednotky opět převzaly kontrolu nad objektem městské rady, pošty a policejního komisařství, které do té chvíle drželi povstalci.

⁹⁰ Lendvai, P.: Tisíc let maďarského národa. Academia, Praha 2002, str. 358.

⁹¹ Irmanová, E.: Kádárismus. Karolinum, Praha 1998, str. 25.

⁹² Zpráva o situaci v Maďarsku. In: Rudé právo, 27. 10. 1956, str. 5.

V této fázi revoluce se dostává Imre Nagy do kritické situace. Po nerozhodném chování je nucen, jako reformní komunističtí stojící na pomezí dvou názorových proudů, se rozhodnout, jestli bude na straně Sovětů nebo jako vlastenec podpoří hlas z „ulice“. Nakonec se 27. října definitivně přiklání k povstalcům a začíná v nově vytvořené „národní vládě“ s nimi vyjednávat a především provádět první kroky k demokratizaci.⁹³ Proto i náš tisk začíná přehodnocovat postoj k němu a dosavadní podporu mění v nedůvěru. V této době také čeští redaktoři nepiší již v tak optimistickém tónu jako v předešlých dnech, kdy nepochybovali o vítězství komunistů podporovaných Sovětským svazem a nepokoje považovali za doznívající. Nyní až překvapivě odkrývají pravdivě vzestup moci odpůrců režimu, aniž by situaci zlehčovali nebo překrucovali. Dne 31. října se v českých novinách⁹⁴ dočteme o rozhodnutí Imre Nagye a jeho vlády, že její řízení bude postaveno na systému koalice z roku 1945.⁹⁵ Českoslovenští redaktoři toto rozhodnutí berou jako krok zpět, jelikož se podle nich oslabuje jednota lidu. Dočteme se též o stahování sovětského vojska z Budapešti na Nagyův rozkaz.

O dalším razantním snížení komunistické moci se informuje 1. listopadu⁹⁶, kdy má vzniknout nová komise, složená především z vysokých důstojníků armády a policie, jejíž snahou bude vytržení Maďarska ze socialistických států. Ve stejném článku ještě redaktoři přiznávají, že odpůrcům režimu se dostalo nové posily, když předseda vlády Imre Nagy znovu uznal na arcibiskupském stolci kardinála Józsefa Mindszentyho.⁹⁷ Navíc se zde uvádí, že Otto Habsburský⁹⁸ prohlásil, že by Maďarsku měla být znovu udělena Svatoštěpánská koruna.

Na stejném místě se otevřeně přiznává, že se odpůrci režimu dostávají k moci a následující den se dočteme, že Imre Nagy oznámil sovětskému velvyslanci v Budapešti, že s okamžitou platností vypovídá Varšavskou smlouvu.⁹⁹ ¹⁰⁰ Náš tisk to považuje za další nešťastný krok vlády, která stále ustupuje požadavkům „reakce“. Zároveň předseda vlády sděluje, že požádal Organizaci spojených národů o projednání budoucího postavení

⁹³ Lendvai, P.: Tisíc let maďarského národa. Academia, Praha 2002, str. 358-359.

⁹⁴ Zpráva o situaci v Maďarsku. In: Rudé právo, 31. 10. 1956, str. 3.

⁹⁵ Demokratická vláda složená z více stran. Podílela se Strana nezávislých malorolníků, Maďarská komunistická strana, Maďarská sociálně-demokratická strana a Národní lidová strana.

⁹⁶ Zpráva o situaci v Maďarsku. In: Rudé právo, 1. 11. 1956, str. 3.

⁹⁷ Žil 1892-1975, funkci arcibiskupa ostřihomského a primase maďarského zastával v letech 1945-1973. Byl politickým vězněm během nacismu i komunismu a stal se tak maďarským symbolem odporu proti totalitám.

⁹⁸ Narodil se 1912 jako nejstarší syn císaře Karla I., do pádu Habsburské monarchie 1918 byl korunním princem.

⁹⁹ Vojenský pakt socialistických států, fungoval v letech 1955-1991. Vznikl na základě Smlouvy o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci. Byla protipólem západního NATO.

¹⁰⁰ Zpráva o situaci v Maďarsku. In: Rudé právo, 2. 11. 1956, str. 3.

Maďarska. Na jiném místě stránky se dočteme, že Imre Nagy převzal úřad ministra zahraničních věcí po Imre Horváthovi, ve své dosavadní funkci předsedy vlády však nadále zůstává.

Podle tisku z 3. listopadu¹⁰¹, který se opět odvolává na zprávy západních agentur, se situace opět zostřila. V Budapešti, Miškolci, Rábu, Debrecínu a dalších městech nezačaly průmyslové závody, doprava a úřady normální práci. Uzavřeny jsou i školy, divadla, muzea a sportovní stadiony. Autoři zprávy otevřeně kritizují vládu Imre Nagye, která *místo obnovování klidu dává přednost organizaci nových politických stran*¹⁰². Tyto obnovené politické strany, jež jsou přítomny ve vládě, prý také působí zhoršení situace, jelikož nebojují za socialistické principy a místo toho se snaží o navrácení půdy dřívějším majitelům. Další podíl viny je připisován kléru¹⁰³, jemuž je vyčítáno svolání tiskové konference, kde kardinál J. Mindszenty vyzval západní mocnosti, *aby nás podporovaly politicky a pomohly nám v kritické situaci*¹⁰⁴. I později vidíme snahu obvinít církve z pokusů o zasahování do politiky, když 26. listopadu¹⁰⁵, tedy několik týdnů po skončení revoluce, nalézáme nepodloženou informaci přejatou z maďarského deníku *Népszabadság*, podle níž se plánovalo, že bude Imre Nagy odstaven a do čela vlády nastoupí právě kardinál József Mindszenty.

2.3.2. Revoluce a zahraničí

Československé reakce

Nepříliš kladný vztah československé veřejnosti ke vzbouřencům v Maďarsku je ovlivněn několika momenty. Jedním z nich je horší vztah mezi oběma státy, vycházející především z národnostních problémů v okolí vzájemných hranic. Dále pak hrůzná svědectví o činech demonstrantů, která se objevovala v tisku, rozhlase i ve filmových týdenících. Zvláště fotografie oběšených policistů v ulicích Budapešti naši veřejnost šokovaly. I zahraniční antikomunistické deníky jsou znechuceny násilím revoluce a až překvapivě často se shodují na některých výpovědích s režimními archivy. Proto mnozí českoslovenští obyvatelé i ti, kteří nebyli ve straně, odsuzují tento konflikt. Navíc mezi slovenskými

¹⁰¹ Zpráva o situaci v Maďarsku. In: Rudé právo, 3. 11. 1956, str. 4.

¹⁰² Zpráva o situaci v Maďarsku. In: Rudé právo, 3. 11. 1956, str. 4.

¹⁰³ Také duchovenstvo. Skupina náboženských představitelů, šířící svoji nauku.

¹⁰⁴ Zpráva o situaci v Maďarsku. In: Rudé právo, 3. 11. 1956, str. 4.

¹⁰⁵ Plány kontrarevoluce s Mindszentym. In: Rudé právo, 26. 11. 1956, str. 3.

obyvateli vzniká teorie, že v případě vítězství opozice připojí Maďarsko ke svému území Slovensko. Tato nedůvěra se postupně přenáší i do vysoké politiky, a tak Státní bezpečnost provádí kontroly mezi slovenskými Maďary a některé dokonce zatýká. Maďarská revoluce se však až na Slovensko nikdy nedostala.¹⁰⁶

Této dlouho nejasné situace v Maďarsku využívají českoslovenští politici a pod záminkou míru a stability vyzdvihují socialistické principy. Poukazují na masakry v Budapešti a obviňují z nich demonstranty. Také výrazně prezentují humanitární pomoc svoji i Sovětského svazu.

Český tisk se událostmi u svých jihovýchodních sousedů zabývá velmi podrobně a brzy o nich čteme nejen v zahraniční rubrice, kde popisují, byť zkresleně, nové události, ale i na stránce z domova. Zde noviny k celému případu publikují své tendenční výzvy, názory československých politiků, diskuze na různých pracovištích i informace o zasílané humanitární pomoci. *Rudé právo*, jako deník vydávaný komunistickou stranou, má jako svoji stěžejní funkci pěstování ideologie, proto takovýmto zprávám věnuje nejvíce prostoru.

O maďarských událostech čteme v souvislosti s Československem poprvé 26. října.¹⁰⁷ V příspěvku se píše o dílnách, továrnách, dolech nebo kancelářích po celé zemi, ve kterých se konají dlouhé debaty o situaci v Maďarsku. Redaktoři velmi zobecňují a podávají zavádějící informace, když tvrdí, že všichni zaměstnanci tuto snahu o převrat odsuzují a deklarují přátelství se Sovětským svazem. Podobně to je i s novinovými nadpisy, kde jsou použita hesla jako: *Náš lid je pevně semknut kolem strany a vlády*¹⁰⁸ nebo *Jednomyslně na všech pracovištích*¹⁰⁹. Překrucováním faktů se snaží českoslovenští političtí představitelé prostřednictvím médií vsugerovat svůj názor čtenářům a vytvořit dojem, že veřejnost jako celek odsuzuje tuto revoluci. Tím chtějí předejít možnosti, že lidé začnou projevovat v různých formách podporu revolucionářům v Maďarsku.

Další dny jsou v domácí rubrice stále dokola uveřejňována prohlášení jednotlivých závodů, továren nebo vojenských posádek z různých míst celé republiky, která mají za úkol

¹⁰⁶ Blaive, M.: Promarněná příležitost. Prostor, Praha 2001, str. 294-299.

¹⁰⁷ Věrnost straně a socialismu, hněv vůči nepřítelům. In: *Rudé právo*, 26. 10. 1956, str. 1.

¹⁰⁸ Náš lid je pevně semknut kolem strany a vlády. In: *Rudé právo*, 27. 10. 1956, str. 1.

¹⁰⁹ Jednomyslně na všech pracovištích. In: *Rudé právo*, 3. 11. 1956, str. 1.

podpořit komunistický režim. Nalezneme i články s reakcemi Československého svazu mládeže¹¹⁰, Revolučního odborového hnutí¹¹¹ nebo Svazu československých spisovatelů¹¹².

Na první straně všech námi zvolených deníků jsou 30. října uveřejněny tři otevřené dopisy. Autory jsou Ústřední výbor KSČ, vláda ČSR a Ústřední výbor Národní fronty.¹¹³ Píší svým protějškům na maďarské straně. Ve všech dopisech je vyjádřena lítost a zároveň naděje na zlepšení situace. Také je zde odsouzena snaha o návrat ke kapitalismu. Na konci je vždy vyjádřeno přání úspěchu, povzbuzení a pozdravy představitelům státu i lidem.

Dne 1. listopadu je otisknuta v *Rudém právu* krátká tendenční báseň Ivana Skály¹¹⁴, která se vztahuje k maďarským událostem:

Maďarský říjen

Jak papírová kytka rekruta

leskla se hesla třpytem cetek.

Vlast Petöfiho, země Kossutha.

Ztěžklo jí krvi peří letek.

Kdo chtěl tu zemi sestřelit

jak orla z její mladé dráhy?

Kdo ze zálohy střílí skryt

za záda slibů, za přísahy?

¹¹⁰ ČSM, mládežnické hnutí řízené KSČ. Po zrušení všech dosavadních mládežnických organizací, vznikl roku 1949. Zrušen byl roku 1968, místo něhož vznikl Socialistický svaz mládeže (SSM).

¹¹¹ ROH, centrální organizace odborů řízená KSČ od roku 1946. Předchůdcem byla Ústřední rada odborů.

¹¹² SČS, orgán politického řízení literatury v Československu. Vznikl roku 1948 a v této podobě existoval až do Sametové revoluce 1989.

¹¹³ Nejvyšší představitelé sdružení politických stran v Československu. Národní fronta vznikla roku 1945 a fungovala do počátku roku 1990.

¹¹⁴ Původním jménem Karel Hell, český básník, překladatel a politik, žil 1922-1997. Na počátku 70. let se podílel na normalizačním procesu v české literatuře.

*Řeřaví oči mrtvých tmou
a ten a ten, kdo v této chvíli
do prsou komunismu střílí,
před vnuky vyřkl ortel nad sebou.*

Když po několikadenní odmlce přichází 5. listopadu zpráva o vítězství maďarských komunistů, spouští to novou vlnu článků, kde veřejnost morálně podporuje a povzbuzuje své maďarské kolegy. První zmínky o materiální pomoci Čechoslováků Maďarům přicházejí již 6. listopadu¹¹⁵. Svoji finanční pomoc slibují pracovníci různých podniků z celé republiky, tím že odpracují navíc několik hodin, či směnu. Věnovány jsou i přístroje vyrobené ve strojárnách v Plotišti nad Labem posílají lidé i vlastnoručně vyrobený agregát na výrobu elektřiny. Dne 7. listopadu se píše o zřízení Fondu solidarity Československým červeným křížem¹¹⁶, kde se na bankovní účet číslo 999 shromažďují peníze ze sbírek. Též jsou vyzívána zemědělská družstva, aby darovala některé své plodiny, maso, mléko apod.

Kromě lidí samotných, poskytla dar i vláda. Její předseda Viliam Široký to potvrdil, jak se píše 14. listopadu, při setkání s maďarským velvyslancem v Praze Józsefem Gáborem a slíbil rychle dodat zboží v hodnotě 90 milionů Kč. Jednalo se především potraviny, léčiva, stavební materiál, textil a palivo. O den později již čteme článek o tom, jak probíhají první transporty humanitární pomoci¹¹⁷. Na to navazuje zpráva z 16. listopadu o symbolickém předání první zásilky v Komárně. Tento den odlétá též československá delegace včetně předsedy vlády Viliama Širokého na státní návštěvu do Budapešti a v následujících dnech nalezneme několik zmínek o jednání s maďarskou vládou, ve které debatují především o událostech posledních dnů a o československé pomoci. V příspěvku z 18. listopadu se dozvíme, že předešlý den byla věnována značná pozornost maďarského rozhlasu četným pomocným akcím, které jsou nyní v Československu organizovány. Byl tlumočen i projev Antonína Zápotockého.

O Československu v souvislosti s událostmi v Maďarsku se v těchto dnech nepíše jen na téma humanitární pomoci. Například se 11. listopadu dočítáme, že revoluce měla i oběti

¹¹⁵ Naši pracující pomohou maďarskému lidu. In: Rudé právo, 6. 11. 1956, str. 1.

¹¹⁶ Československá pobočka světové humanitární organizace, existující od roku 1919. Jeho nástupcem je od roku 1993 Český červený kříž.

¹¹⁷ První vlak z Prahy na pomoc maďarskému lidu. In: Rudé právo, 15. 11. 1956, str. 1.

z řad obyvatel Československa. O život přišel Jiří Ottomanský, který byl zastřelen na hranicích s Maďarskem jako člen pohraniční stráže.

Pro ukázkou přímé konfrontace Čechoslováka s Maďarskem v době nepokojů je vhodný článek,¹¹⁸ jenž vyšel 7. listopadu v *Rudém právu*. Zde mluví československý novinář Otakar Svěřčina o své čtrnáctidenní cestě po Budapešti a dalších maďarských městech a venkově. Při své pouti spolu s druhým kolegou ujeli přes 2000 kilometrů, aby zmapovali situaci v co největší oblasti. Svě vyprávění začíná nelehkou cestou do Budapešti, kde byli mnohokrát zastavováni vojenskými hlídkami, z nichž některé stály na straně režimu a jiné proti. To prý dokazovalo nepřehlednou situaci, jež v prvních dnech nepokojů panovala. Většina lidí včetně maďarské armády nevěděla, na čí stranu se postavit. Vojáci obou táborů se často lišili pouze tím, že ti, kteří povstali, si strhli ze svých uniforem znak Maďarské lidové republiky a nahradili jej maďarskou trikolórou.

Asi 30 kilometrů před Budapeští byla údajně silnice zablokována tanky maďarské armády, které kvůli ostrým bojům, zahrazovaly jakýkoliv přístup k hlavnímu městu. Proto se českoslovenští reportéři rozhodli odbočit na jih a jet obtížně polními cestami přes Budínské vrchy. Cestou potkávali mnoho lidí, jdoucích proti nim, kteří opouštěli Budapešť. Při průjezdu vesnicemi bylo vidět, jak se lidé shromažďují na návších a hlavních ulicích. V jedné obci redaktoři dokonce našli i oblastní štáb opozice. Zde se také poprvé dozvěděli o hlavním cílu revoluce, jakým údajně byla především snaha svrhnout vládu a poté vystoupit ze svazku socialistických států. Vlády se poté měli ujmout exiloví politici, vypráví Otakar Svěřčina. Dále mluví o násilnostech, kterých byl svědkem. Viděl, jak jsou straničtí příslušníci vyvečeni ze svých pracoven přímo na ulici, kde byli posléze bití a vražděni. Vylíčený jsou zde i útoky na sovětské občany žijící v Maďarsku a na Židy.

Přestože tyto zážitky mohly být opravdu skutečné, jejich popis je vytržen z širších souvislostí a je podán velmi jednostranně. Ke konci zprávy se již nové informace nedozvíme, jelikož je zde spíše snaha přesvědčit čtenáře o hrůzných činech opozice a o nutnosti zachovat v Maďarsku socialismus.

Pro větší autentičnost a věrohodnost vychází v tisku i svědectví obyčejných občanů Československa, kteří se náhodně nacházeli v Maďarsku v době nepokojů¹¹⁹. Příspěvek popisuje zážitky šesti na sobě nezávislých československých občanů, kteří v době revoluce

¹¹⁸ Kontrarevoluce v Maďarsku zblízka. In: *Rudé právo*, 7. 11. 1956, str. 3.

¹¹⁹ Další svědectví našich lidí o řádění kontrarevolučních band. In: *Rudé právo*, 15. 11. 1956, str. 3.

pobývali služebně nebo rekreačně v Maďarsku. Například jedna žena vypráví, jak byla v Budapešti svědkem střelby z okna domu na lidi na ulici. Jiný muž, který též pobýval v hlavním městě, podrobně vypráví, jak vyděl muže se zbraněmi zabraňovat dělníkům nastoupit do práce. Jsou zde i výpovědi lidí, kteří se v této době ocitli na venkově. Třeba jeden muž z Trnavy vypráví, jak se vracel od příbuzných a viděl v jedné obci skupinu lidí, kteří nesli příslušníka pohraniční stráže a poté ho oběsili. Podobných příběhů je zde ještě několik, jejich pravdivost však můžeme jen těžko ověřit.

Západ a revoluce

V této krátké pasáži chceme popsat zmínky našeho tisku, hovořící o spolupráci západních mocností s demonstrujícími. Souběžně s nepokoji v Maďarsku probíhala Suezská krize, kde své zájmy naopak hájil západní svět. Jelikož obě supervelmoci neměly zájem na tom, aby došlo až k válečnému konfliktu, přistoupili 30. října k dohodě, podle níž SSSR zůstane na Blízkém východě v pasivitě, pokud Západ nebude zasahovat do Maďarských záležitostí.¹²⁰ Spojené státy a Maďarsku blízké západní státy jako Rakousko nebo Německá spolková republika se tak omezily jen na sporadickou podporu. Především se jednalo o humanitární pomoc a azyl uprchlíkům.

První obvinění Západu nalézáme 1. listopadu ve všech denících, kdy se praví, že skupiny americké tajné služby již několik dní překračují rakousko-maďarské hranice, aby vyprovokovaly nové boje. Na určitých místech maďarských hranic mají dokonce celé základny a s nimi do země přicházejí i maďarští emigranti. Pro další příspěvek¹²¹ čerpají čeští redaktoři z listu *Österreichische Volksstimme*. Tvrdí, že z rakouských letišť odlétají téměř nepřetržitě letadla do Maďarska, ale nedovážejí jen léky, jak to tvrdí oficiální zprávy, nýbrž stovky maďarských vojáků ze Západu. Další zpráva citovaná ze stejných rakouských novin, mluví o středisku v Salcburku, kde Američané a maďarský odboj řídí akce v Budapešti. Odtud prý byly v minulosti vypouštěny i balóny do Maďarska, ve kterých byly letáky s protirežimní tematikou. V *Práci* zase nalézáme příspěvek,¹²² který navazuje na toto téma a odvolává se na maďarský rozhlas, který praví, že nový předseda vlády János Kádár¹²³ 4. listopadu zastavil přísun dodávek léků Mezinárodního červeného kříže. Důvodem bylo odhalení letadel označených červeným křížem, v nichž se kromě léků nacházely i zbraně.

¹²⁰ Kontler, L.: Dějiny Maďarska. Lidové noviny, Praha 2001, str. 393.

¹²¹ Imeperialističtí agenti pomáhají kontrarevoluci. In: Rudé právo, 3. 11. 1956, str. 4.

¹²² Kontrarevoluce zneužila Červeného kříže. In: Práce, 10. 11. 1956, str. 2.

¹²³ Podrobnosti o nástupu Jánose Kádára do funkce předsedy vlády popisujeme v kapitole Obrat v situaci na str. 44.

Navíc byli mezi doprovodným zdravotnickým personálem objeveni i maďarští exulanti ze západního Německa. Podle slov předsedy vlády *musí nyní všechna letadla ze Západu dodávat pomoc přes Jugoslávii, která bude dohlížet na zásilky.*¹²⁴

Zahraniční názory na maďarskou revoluci jsou postupně vydávány v našem tisku. Jejich účelem je navodit pocit, že všechny státy povstání odsuzují. Deníky, ze kterých je čerpáno jsou však pouze levicové, proto objektivní pohled nepřináší. První prohlášení vydává Ústřední výbor polské strany.¹²⁵ Jeho představitelé ve svém úvodu nepokoje striktně odsuzují a ve svém svolání zdůrazňují, že v současném Polsku probíhá zcela rozdílný vývoj událostí. Bez hlubšího vysvětlení hovoří o nutnosti přítomnosti sovětských jednotek na území Polska. Sovětská armáda totiž hrála při nepokojích v Maďarsku významnou roli a její přítomnost byla předmětem mnoha sporů.

Hned několik reakcí ze zahraničí přichází 4. listopadu. Jednak telegram maďarské menšiny žijící v Rumunsku, poté výzva italské komunistické strany a také dopis Světové odborové federace. Všechny v podobném duchu vyslovují podporu maďarským komunistům a varují před návratem horthyovského fašismu.¹²⁶ Obsáhlé komentáře z různých socialistických deníků, mezi nimi například ze sovětských, čínských, polských, rumunských a jugoslávských u nás vychází 5. listopadu.¹²⁷ O dva dny později zase nalezneme vyjádření generálního tajemníka Italské komunistické strany Palmira Togliattiho. Ten především vyzdvihuje zásah armády Sovětského svazu. I v dalších dnech jsou citována zahraniční média, jejich sdělení je obdobné jako u předešlých.

Podobně jako Československo, nabízí humanitární pomoc mnoho států z celého světa. Přes svoji tíživou situaci, přijímá Maďarsko nabídky pouze z Východního bloku. Vůbec první dar slibuje J. Kádárovi prostřednictvím dopisu předseda Rady ministrů SSSR N. Bulganin. Má obsahovat potraviny, zejména mouku, maso, máslo, mléčné konzervy, dále pak průmyslové zboží a léky.¹²⁸ Díky tomuto kroku má vyjít Sovětský svaz jako zachránce a tím si získat zpět sympatie maďarských obyvatel. O počátku plnění sovětských slibů se píše 11. listopadu, kdy čteme, jak jsou z různých sovětských závodů vypravovány vagóny potravin nebo stavebního materiálu. Kromě akutně nedostatkových potravin a materiálu, pomůže

¹²⁴ Kontrarevoluce zneužila Červeného kříže. In: Práce, 10. 11. 1956, str. 2

¹²⁵ Polský Ústřední výbor odsuzuje maďarskou kontrarevoluci. In: Rudé právo, 2. 11. 1956, str. 5.

¹²⁶ Termín nazvaný podle maďarského vůdce a regenta Maďarského království, jenž vládnul mezi lety 1920-1944.

¹²⁷ O událostech v Maďarsku ze světového tisku. In: Rudé právo, 5. 11. 1956, str. 3.

¹²⁸ Bratrská pomoc Sovětského svazu pracujícím Maďarska. In: Rudé právo, 5. 11. 1956, str. 4.

Maďarsku ke zlepšení ekonomické situace i pozdější půjčka Sovětského svazu v hodnotě 600 milionů dolarů¹²⁹.

I další socialistické státy brzy přislubují svoji pomoc. Jejich reakce je otištěna 8. listopadu, kde je popsáno, co se které státy zavázaly věnovat. Čína přislíbila 30 milionů rublů, Rumunsko 13 milionu lei¹³⁰ a Mogolsko se rozhodlo darovat 2000 tun pšenice a jiné suroviny. Dne 9. listopadu se píše i o pomoci Polska, jehož obyvatelstvo vybralo 7 766 000 zlotych a o čtyři dny později již 14 milionů. Vláda NDR¹³¹ zase oznamuje 14. listopadu dar 22 milionů marek a materiální pomoc slibuje i Jugoslávie. Socialistické státy v následujících dnech opravdu začínají plnit své sliby a 13. listopadu jsme informováni o některých dodaných zásilkách. Článek shrnující téma humanitární pomoci je otištěn 22. listopadu.¹³² Maďarský vládní zmocněnec pro zásobování R. Nyers uvádí, že Maďarsko dostane pomoc v celkové výši 93 milionů dolarů. Ze socialistických zemí, včetně Sovětského svazu již byla poskytnuta pomoc v hodnotě 48 milionů dolarů. Kromě potravin, byl dodán i stavební materiál, uhlí a jiné suroviny. Transport ze západních zemí dochází v omezené míře prostřednictvím Červeného kříže.

OSN o Maďarsku

Poté, co se János Kádár vrátil 4. listopadu z Moskvy, ujímá se vlády. Jedním z jeho prvních kroků v nové funkci je snaha zabránit tomu, aby valné shromáždění OSN, které právě zasedalo v New Yorku konferenci, projednávalo tzv. Maďarskou otázku, o což požádal jeho předchůdce Imre Nagy. Spojené státy se však postavily proti a tak vznikly debaty, jestli se má o Maďarsku jednat. V příspěvku z 9. listopadu¹³³ se tvrdí, že západní mocnosti trvaly na jednání, aby odvedly pozornost světové veřejnosti od Suezské krize. Dále je zde popsána večerní schůze, při níž obhajuje maďarský delegát L. Szabó stanovisko J. Kádára, tedy nechat Maďarsko vyřešit si problém podle vlastního rozhodnutí. Říká, že *nedávné události je nutno považovat pouze za vnitřní záležitost Maďarska*.¹³⁴ Dále argumentuje i články z Charty OSN a informuje ostatní delegáty o tom, že v Maďarsku se již obnovuje pořádek, lidé chodí

¹²⁹ Lendvai, P.: Tisíc let maďarského národa. Academia, Praha 2002, str. 363-364.

¹³⁰ Rumunská měna.

¹³¹ Zkratka pro Německou demokratickou republiku.

¹³² Pomoc pro zničené Maďarsko. In: Rudé právo, 22. 11. 1956, str. 3.

¹³³ Hrubé vměšování do vnitřních záležitostí Maďarska. In: Rudé právo, 9. 11. 1956, str. 2.

¹³⁴ Hrubé vměšování do vnitřních záležitostí Maďarska. In: Rudé právo, 9. 11. 1956, s. 5.

do práce a funguje doprava. Přes tyto připomínky předseda OSN toto téma neukončil a odkládá ho na příští zasedání.

Dne 10. listopadu vystupují na konferenci s projevem mimo jiné zástupci ČSR, Bulharska, Albánie, Rumunska, Polska a dalších socialistických států a podporují stanovisko maďarského zástupce. Následně předkládá americký delegát plán pomoci v podobě dodávky léků a potravin. Ruský delegát mluví ve své řeči o snaze Západu zostřít mezinárodní napětí a vyprovokovat novou válku. Obhajuje i zásah sovětské armády a argumentuje tím, že *vojska zde byla podle ustanovení Varšavské smlouvy, na žádost legitimní maďarské vlády*.¹³⁵

Podle informací z 11. listopadu¹³⁶ přijíždí na XI. zasedání OSN do New Yorku i další maďarská delegace pod vedením ministra zahraničí Imre Horvátha. V této snaze zvýšit diplomatickou sílu během shromáždění je patrná snaha maďarské vlády udělat maximum proto, aby OSN podrobně nezkoumala dění v zemi. Tento den dále pokračuje debata o zařazení do programu jednání tzv. maďarskou otázkou, jenž oficiálně předložil americký delegát. S novým doplňujícím návrhem přicházejí zástupci Itálie, Irska, Pákistánu, Peru a Kuby. Po dalších projevech má o jednání rozhodnout hlasování, při kterém je pro projednávání amerického návrhu 53 delegací, proti je jich 9 a 13 se jich hlasování zdrželo. Doplňující návrh pěti států podporuje 48 delegátů, proti 11 a 16 se jich zdrželo. Dále se v *Rudém právu* můžeme podrobněji dozvědět obsah obou rezolucí, schválených k projednání. Americká rezoluce je zde silně negativně popsána. Obviňuje sovětské jednotky z porušování mezinárodního práva a navrhuje plán pomoci. Zástupci doplňujícího návrhu chtějí odchod sovětských jednotek z Maďarska a volby pod dohledem OSN. Podle mínění *Rudého práva* jsou však oba návrhy nepřijatelné.

Téměř každý další den zasedá celý sněm, kde i přes jasný výsledek hlasování v neprospěch maďarské delegace, probíhají stále se opakující debaty a zástupci socialistických států se snaží zabránit těmto jednáním. Dne 20. listopadu během dalšího jednání OSN delegáti z Kuby obviňují Sovětský svaz z četných deportací maďarských odpůrců režimu na Sibiř a podávají další návrh k jednání. Vše je ale maďarským delegátem E. Sikou a o den později i ústy sovětského delegáta D. T. Šepilova důrazně popřeno. O tom, že Valné shromáždění přikročilo k hlasování, jestli má být do programu jednání také připojen

¹³⁵ Zasedání OSN o Maďarsku. In: Lidová demokracie, 10. 11. 1956, s. 2.

¹³⁶ Jednání o Maďarské otázce pokračuje. In: Rudé právo, 11. 11. 1956, str. 3.

návrh Kuby, se dozvídáme 22. listopadu. K nelibosti redaktorů československého tisku je nakonec návrh schválen 55 hlasy, proti 10 a 14 se jich zdrželo hlasování.¹³⁷

Po Vánočních svátcích zasedání OSN pokračuje, ale nové zásadní informace již nenalzáme. Jednání o Maďarsku vychází postupně do ztracena a OSN se zabývá především Suezskou krizí. XI. Valné shromáždění OSN končí 9. března. V otázce Maďarska, docílil Sovětský svaz svých snah a nedošlo k žádnému zásahu ani kontrole vlády v Maďarsku, přestože hlasování dopadla opačně. Jen bylo v závěru zasedání konstatováno, že i v budoucnu může dojít k jednání o Maďarsku. Vzhledem k domluvě supervelmocí USA a SSSR o Suezské krizi a Maďarské otázce, proti těmto výsledkům nikdo neprotestuje.

Kromě jednání na půdě OSN byla nadějí politické opozice plánovaná návštěva generálního tajemníka OSN D. Hammarskjölda do Maďarska. Jeho příjezd se vedoucím představitelům Maďarska nehodil. Poslední den listopadu vychází příspěvek pod názvem: *Proč byl odmítnut příjezd pozorovatelů OSN*. V něm János Kádár vysvětluje svoje rozhodnutí tím, že přijetí zástupců OSN není možné z důvodů právního charakteru, a že to je *vnitřní záležitost země, která hájí svoji svrchovanost*¹³⁸. Dalším důvodem je prý fakt, že by příjezd OSN mohl povzbudit odpůrce k novým nepokojům. Přesto předseda vlády tvrdí, že nemá co skrývat, což po odmítnutí mezinárodní delegace nezní příliš věrohodně. Po několika dalších neúspěšných jednáních, je návštěva tajemníka OSN definitivně odsunuta s tím, že by v tuto dobu nepřispívala ke zlepšování situace.

2.3.3. Obrat v situaci

Nová vláda v čele s Imre Nagyem existuje od 27. října, avšak její plány na stabilní demokratickou republiku dostávají první trhlinu již 1. listopadu, kdy „zmizí“ první tajemník János Kádár a ministr vnitra Ferenc Münnich. Ti prchají přes sovětskou ambasádu do Moskvy, aby připravili novou Kádárovu vládu spojenou se sovětskou intervencí, která mohutně začíná 4. listopadu. Maďarský první tajemník byl vybrán sovětskými vůdci, podobně jako jeho předchůdci, aby se Maďarsko neodchýlilo od nadnárodní socialistické ideje. János Kádár, stojící v čele strany v době revoluce tak náhle mění svůj postoj, přestože těsně před svým odjezdem do Sovětského svazu uvítal v rozhlase vyhlášení neutrality. Dne 7.

¹³⁷ Valné shromáždění OSN pokračuje. In: Rudé právo, 22. 11. 1956, str. 3.

¹³⁸ Proč byl odmítnut příjezd pozorovatelů OSN. In.: Rudé právo, 30. 11. 1956, s. 4.

listopadu pak se svým kabinetem přijel do Budapešti na tancích sovětské armády, která povstání během několika dní krvavě potlačila a donutila desítky tisíc lidí k emigraci.¹³⁹

Na počátku listopadu informuje náš tisk o stále komplikovanější situaci v místě nepokojů a zdá se, že se pomalu smiřuje s odtržením Maďarska od socialistických států. Pak ale přichází nečekaný zlom. Všechny přední strany novin jsou 5. listopadu složeny ze zpráv o vítězství maďarských komunistů. Když však čteme denní periodika podrobněji, zjistíme, že boje ještě neskončily a revoluce u konce ještě není. Důvodem těchto senzačních titulků je nová vláda. Jsme informováni, že předsedou vlády se stává János Kádár. S ním jsou ve vládě ještě Ferenc Münnich, Antal Apró, István Kossa, Imre Horváth, György Marosán, Sándor Rónai a Imre Dögei. Bývalá vláda Imre Nagye je označována za zrádcovskou a je zde uvedeno, že *vláda se rozpadla, když z ní odešli poctiví maďarští vlastenci*.¹⁴⁰

Nová, prosovětská vláda jako první bod své práce vydává program, v němž se hlásí k socialistickým principům a žádá sovětské jednotky o pomoc v boji. Tím je ospravedlněna tato vojenská invaze a první tanky vjíždějí do Budapešti. Hned poté zasílá János Kádár telegram do New Yorku generálnímu tajemníkovi OSN, v němž anuluje žádost Imre Nagye o projednání maďarské otázky v Organizaci spojených národů. Svůj krok odůvodňuje tím, že celá otázka spadá výhradně do kompetence Maďarska.¹⁴¹

Týž den vychází článek v *Rudém právu*,¹⁴² který dokonce pokládá celou revoluci za skončenou a snaží se shrnout celý její průběh. Specifický je ale především svým velmi útočným laděním a silně zavádějícími informacemi, z nichž jsme vybrali několik konkrétních případů. V jednom z nich tlačí čtenáře, že s určitým názorem *musí souhlasit každý poctivý člověk*¹⁴³. Nebo že lidé, kteří nejsou komunisté, jsou *falešní vlastenci*. Stejně nepravdivé je tvrzení, že *všechn lid stojí za novou vládou, proti posledním hloučkům vzbouřenců*. A odpůrci režimu jsou nazýváni *fašistickými tlupami* nebo *horthyovskými bandami*. Velmi jednostranně se zde mluví i o boji. Když se hovoří o maďarské armádě, používá se označení, že *statečně brání svou vlast*. V případě povstalců se mluví o *zvěřském ubíjení*. A okupace maďarského území sovětskou armádou je zase nazývána *solidaritou lidu Sovětského svazu*.

¹³⁹ Kontler, L.: Dějiny Maďarska. Lidové noviny, Praha 2001, str. 393-394.

¹⁴⁰ Maďarský lid zvítězil nad kontrarevolucí. In: Lidová demokracie, 5. 11. 1956, str. 1.

¹⁴¹ Pražák, R. a kol: Dějiny Maďarska. Masarykova univerzita v Brně, Brno 1993, str. 282.

¹⁴² Velké vítězství maďarského lidu. In: Rudé právo, 5. 11. 1956, str. 3.

¹⁴³ Velké vítězství maďarského lidu. In: Rudé právo, 5. 11. 1956, str. 3.

Ještě 5. listopadu vychází v českém tisku otevřený dopis čtyř významných politiků maďarského státu¹⁴⁴. János Kádár, István Kossa, Ferenc Münnich a Antal Aprö se zde jako členové nové vlády distancují od té předešlé, kterou byli součástí. Tvrdí, že již 1. listopadu rezignovali na své funkce a začali iniciovat vytvoření Maďarské revoluční dělnicko-rolnické vlády. K tomuto kroku je přiměla nečinnost I. Nagye zataženého do kontrarevoluce.

Nová vláda se od prvních dnů svého působení snaží pevně převzít moc, aby rychle skončila s odporem a předešla dalšímu. Své kroky k tomuto cíli dělá postupně a se snahou vypadat jako legitimní demokraticky zvolená vláda. Nejprve jsme se dočetli ve výše zmíněném článku z 5. listopadu o utvoření nové vlády. Dne 7. listopadu¹⁴⁵ se dozvídáme, že Maďarská strana pracujících se vzhledem k předešlým událostem přejmenovala na Maďarskou socialistickou stranu. Důvodem tohoto kroku je dát novou tvář maďarským komunistům po neúspěšné a neoblíbené vládě Mátyáse Rákosiho. O dva dny později, tedy 9. listopadu¹⁴⁶ se objevuje zmínka o složení přísahy všech členů vlády a 11. listopadu¹⁴⁷ je prezidiem Maďarské lidové republiky tato vláda potvrzena jako nejvyšší orgán státní správy.

Zprávy o vítězství komunistické moci začaly vycházet, jak již bylo řečeno, 5. a 6. listopadu, ale revoluce skončila až okolo 10. listopadu. Poté následovala četná jednání, zatýkání, procesy a drobnější roztržky po celém Maďarsku. O nich se však dozvídáme v menší míře a útržkovitě. V následujících dnech převažují zprávy, jejichž hlavní náplní je spíše popis hrůz revoluce, návratu lidí k běžnému životu, zveřejnění projevů politiků a dodávka humanitární pomoci ze strany jiných socialistických států. Mnoho článků je navíc doplňováno velmi naturalistickými fotografiemi obětí.

Příspěvek ze 7. listopadu¹⁴⁸ má přesvědčit čtenáře, že se život v Maďarsku vrací do původního stavu. Je zde přejatá výzva z maďarského rozhlasu, která maďarské občany nabádá, aby se následující den vrátili zpět do práce a opět normálně žili. Týká se především zaměstnanců obchodů, potravinářského průmyslu a dopravy, jejichž fungování je v tuto chvíli nejpotřebnější. Ve druhé části příspěvku je popsáno postupné obnovování výuky na školách, výroby v továrnách, pošty, zahájení provozu městské dopravy nebo opětovné zásobování potravinami a dalšími surovinami. V této souvislosti se mluví o městech Szeged, Kecskemét, Szolnok a Nyiregyház.

¹⁴⁴ Otevřený dopis maďarských politiků. In: Rudé právo, 5. 11. 1956, str. 3.

¹⁴⁵ Provolání prozatímního ústředního výboru. In: Rudé právo, 7. 11. 1956, str. 4.

¹⁴⁶ O situaci v Maďarsku. In: Rudé právo, 9. 11. 1956, str. 5.

¹⁴⁷ Maďarská vláda potvrzena. In: Rudé právo, 11. 11. 1956, str. 3.

¹⁴⁸ Život se vrací do normálních kolejí. In: Rudé právo, 7. 11. 1956, str. 3.

Na téma obnovy země zasedá vláda 9. listopadu¹⁴⁹ a poté uděluje pokyny a nařízení zaměstnancům, jejichž práce byla těžce ochromena a je potřeba ji rychle obnovit. Týká se to pracovníků ministerstev, veřejných úřadů, vedoucích v ředitelství státních drah, na železničních stanicích a výtopnách, obchodníků nebo učitelů. Dne 14. listopadu se dočteme o dalším zasedání vlády, která se rozhodla vytvořit vládní komisi pro obnovu a výstavbu.

Postupně se začínají sčítat i škody ve zničené Budapešti a 18. listopadu¹⁵⁰ se objevují první celkové odhady. V Hlavním městě byl nejvíce zničen 8. okres a 10% všech obchodů. Tento den také investiční banka otevřela úvěr na opravy ve výši 200 milionů forintů. Nové informace o zlepšující se situaci v Budapešti dostáváme 22. listopadu¹⁵¹. Z celkového počtu 3500 potravinářských obchodů, ten den fungovalo již 3100. Vláda také zastavila vývoz potravin a textilu ze země. Do hlavního města se nyní dováží především stavební materiál a pracuje zde na opravách přes 5000 řemeslníků. Plně obnovena jsou i vlaková spojení. Je zde též řečeno, že hrozba inflace není tak vážná. Další zmínku o sčítání škod nalezneme 24. listopadu¹⁵². Článek uvádí, že v hlavním městě bylo zničeno až 40 000 bytů, avšak lidé, kteří zde bydleli, byli již přestěhováni do nových domů. O obnovení leteckých spojů s Budapeští se dočteme až 20. prosince.¹⁵³

Častým tématem československých redaktorů je hledání viníků vzbouření a snaha je usvědčit. V jednom z článků nalezneme informaci, že složení povstaleckých sil tvořily zejména *zbytky svržených tříd: bohatí lidé, z nichž komunisté udělali chudáky, bývalí statkáři a kulaci nebo pronásledovaní klerikálové*¹⁵⁴.

Za snahou o puč stojí podle československého tisku i maďarští exulanti ze Západu. V obsáhlém článku¹⁵⁵ nalézáme několik příběhů lidí, kterým byl po nástupu komunismu v roce 1945 zabaven majetek a oni se ve dnech revoluce vrací a hlásí se ke svému právoplatnému majetku. Nejen že jsou považováni za strůjce povstání, ale jsou i kritizováni a silně uráženi.

V úvodu se mluví o tom, že události v Maďarsku přilákaly všechny „vykořisťovatelské vrstvy“ v zemi i mimo ní. První je zde zmíněn Sándor Kertész bývalý hlavní akcionář györské přádelny vlny, který prý koncem října telegrafoval z Vídně, že

¹⁴⁹ Ze zasedání maďarské vlády. In: Práce, 9. 11. 1956, str. 2.

¹⁵⁰ Situace v Maďarsku po kontrarevoluci. In: Rudé právo, 18. 11. 1956, str. 3.

¹⁵¹ Budapešť se obnovuje. In: Rudé právo, 22. 11. 1956, str. 3.

¹⁵² O událostech v Maďarsku. In: Rudé právo, 24. 11. 1956, str. 4.

¹⁵³ Letecké spojení s Budapeští obnoveno. In: Rudé právo, 20. 12. 1956, str. 3.

¹⁵⁴ Zbytky vykořisťovatelských tříd vedly povstání. In: Práce, 13. 11., str. 2.

¹⁵⁵ Na co kontrarevoluci nezbyl čas. In: Rudé právo. 15. 11. 1956, str. 3.

přijede a že se chystá firmu opět převzít. Stejně jako vlastník cementárny v Györu pan Döbrentci, který přímo přišel do své fabriky, jež mu byla znárodněna, a prohlásil, že ji ihned přebírá do svých rukou. Dále pan F. Barbety, který vlastnil v Budapešti 22 činžovních domů a sázkovou kancelář. Žil v zahraničí, ale v těchto dnech se vrátil jako cizinec se zahraničním pasem a jednal o vrácení svého majetku.

Aktivní byli v tomto směru i statkáři, kterým byla zkonfiskována půda. Takové prý rolníci vyhnali, zbili a některé i zabili. Při vypravování příběhů jsou tito lidé označováni hanlivě, mluví se o nich sarkasticky a s posměchem. Na konci obsáhlého vyprávění je schváleno, jak komunisté s těmito lidmi zacházeli, a jejich nároky na vlastní majetek se považují za drzost.

Podobná reakce našich novinářů je i vůči vyjádření opozičních maďarských novin *Hazánk*, ve kterých se píše, že *je žádoucí, aby bývalým vlastníkům výrobních prostředků a hodnot, jimž tyto věci byly v nedávné minulosti vyvlastněny, byla poskytnuta po zvážení individuálních okolností náhrada, která by uspokojila základní pocit pravdy.*¹⁵⁶ Zde tento názor ostře odsuzují a lidi, kteří chtějí majetek zpět, jsou označováni za „vydřiduchy“.

Dne 16. listopadu se v *Rudém právu*¹⁵⁷ píše, že delegáti dělnických rad se sešli v jedné z budapešťských továren a vybrali mezi sebou zástupce, kteří navštíví předsedu vlády Jánoše Kádára a položí mu několik otázek týkajících se současné situace.

V následné debatě připouští předseda vlády některé požadavky lidí, kteří byli pobouřeni chybami v předchozím hospodaření země. Tito lidé, jak tvrdí, se poté smísili s „kontrarevolučními živly“, které revoluci rozpoutali. Dále mluví o vyvražďování komunistických rodin ve dnech největších bojů i o nově vzniklých stranách, které si prý snažily zajistit moc. Na dotaz, jaké je stanovisko vlády k Imre Nagyovi, řekl, že bývalý předseda vlády požádal o azyl na jugoslávském velvyslanectví, a proto vláda nemá možnost s ním hovořit. Přes tuto vyhýbavou odpověď byl Kádár dobře informován o Nagyově činnosti.¹⁵⁸

Dále se vyjádřil i na téma eventuální existence jiných politických stran a uvedl, že se mohou příštích voleb účastnit, ale on věří, že komunistická strana opět získá důvěru. V jiném rozhovoru z 12. prosince už však nemluví v tak smířlivém tónu. Na otázku o možné

¹⁵⁶ Na co kontrarevoluci nezbyl čas. In: *Rudé právo*. 15. 11. 1956, str. 3.

¹⁵⁷ Zástupci dělnických rad u J. Kádára. In: *Rudé právo*, 16. 11. 1956, str. 3.

¹⁵⁸ Lendvai, P.: *Tisíc let maďarského národa*. Academia, Praha 2002, str. 360-361.

kandidatuře jiných stran uvádí, že *co je mimo rámec socialismu, s tím nemůže rozhodně souhlasit*.¹⁵⁹

V další části rozhovoru předseda vlády ospravedlňuje zástupcům dělnických rad přítomnost sovětských vojsk a tvrdí, že po konsolidaci země bude možno odvolat jednotky z Budapešti a jednat o jejich stažení z celé země. Též odmítá otázku neutrality Maďarska, podobně jako to je v Rakousku. V závěru rozhovoru děkuje za humanitární pomoc socialistickým státům.

Ještě jedna událost významněji ovlivnila porevoluční situaci v Maďarsku¹⁶⁰. Budapešťská prozatímní dělnická rada, jejíž členové byli zvoleni během revoluce a spolupracovali s ní i někteří režimu nebezpeční intelektuálové z Petöfiho kroužku a Svazu spisovatelů, svolala schůzi do sportovního paláce v Budapešti, kde měla být zvolena celostátní dělnická rada. Maďarská vláda však tuto akci nepovolila. Oficiálně proto, že v zemi nebyl ještě odvolán zákaz shromažďování, ale hlavním důvodem představitelů Maďarska byla obava, že by mohli být zvoleni do čela dělnické rady odpůrci režimu. Po rozhodnutí vlády vyhlásila budapešťská prozatímní dělnická rada čtyřiceti osmi hodinovou stávku, což byla v tíživé hospodářské situaci pro Maďarsko další rána. Přes velkou agitaci maďarských médií, mnoho lidí do práce nepřišlo.

V těchto dnech můžeme v československém tisku častokrát nalézt pojem „septanda“. Tím je hanlivě popsáno, jak se šířily, především ve velkých podnicích, informace, které posilovaly odpor proti režimu. Silně rozšířená stávka dělníků byla také dávana za vinu právě „septandě“.

Další den se dozvídáme, že se předseda vlády János Kádár s budapešťskou prozatímní dělnickou radou sešel a dohodli se na některých podmínkách. Proto byla další stávka odvolána. Nakonec však nalézáme 12. prosince v rozhovoru s J. Kádárem pasáž, kde tvrdí, že dělnické rady jsou sice důležité, ale do některých, například té budapešťské, pronikla kontrarevoluce, a proto byla vládou zakázána.¹⁶¹

¹⁵⁹ Rudé právo, 12. 12. 1956, s

¹⁶⁰ Správné dělnické stanovisko urychlí konsolidaci. In: Práce, 23. 11. 1956, str. 2.

¹⁶¹ J. Kádár o současné situaci v Maďarsku. In: Mladá fronta, 12. 12. 1956, str. 2.

Zatýkání, procesy a otázka uprchlíků

Maďarská vláda od konce boje organizuje zatýkání a později i procesy. O tomto tématu se však v tisku dlouho nedočteme. Teprve až ve chvíli, kdy jsou straničtí novináři nuceni reagovat na zprávy ze Svobodné Evropy¹⁶², která informuje, že maďarští občané jsou hromadně zatýkáni a odvázeni do Sovětského svazu. Komunistický tisk na toto obvinění odpovídá prohlášením maďarské vlády, v němž konstatuje, že *bezpečnostním a vojenským útvarem byl dán pokyn zjistit a zneškodnit lupiče, zločince, ozbrojené bandity i kontrarevolucionáře, kteří se snaží bránit obnovení zákonitého pořádku. Přitom bylo nezbytně nutno určité osoby zajistit*¹⁶³. Vláda ale odmítá, že by někteří zatčení měli být odvezeni do Sovětského svazu a toto tvrzení považuje za provokaci. Na konci je oznámeno, že ti, kteří se ničeho nedopustili, budou propuštěni, ostatní budou postaveni před soud. Návrh na projednání údajné deportace Maďarů na Sibiř, dala Kuba dokonce při jednání Valného shromáždění OSN, proto nemůžeme hovořit o neopodstatněné domněnce protirežimních médií.

V článku z 8. prosince¹⁶⁴ se dočteme o zatýkání přímo v Budapešti. Mezi mnoha zatčenými se náš tisk zmiňuje o Istvánovi Micsinaiovi, který prý zabil jednoho dělníka, dalším zatčeným je Ernő Chalas, který měl odpálit železniční trať, aby zabránil zásobování do hlavního města, nebo novinář Gyula Oberovski, který psal protirežimní letáky.

Podle vyhlášky generální prokuratury byly v polovině prosince zřízeny stanné soudy. Prvními odsouzenými byli dva muži přistižení se zbraní, kterou mohli beztrestně v rámci předchozí amnestie odevzdat. Odsouzení byli během několika dní k trestu smrti. Další procesy probíhaly i v následujících dnech. Jiný příspěvek¹⁶⁵ píše o západních tiskových agenturách, které prý denně píšou o práci stanných soudů v Maďarsku. Podle deníku *Times* vynesly za týden 178 rozsudků smrti a list *Daily Telegraph* mluví již o 260 popravených. Budapešťský rozhlas na to reaguje prohlášením ministerstva spravedlnosti, píše se v *Práci*, podle něhož byly na celém území Maďarska vyneseny 3 rozsudky smrti v osmnácti projednaných případech. I později najdeme další stručné zmínky¹⁶⁶ o vykonání nejvyššího trestu. Popraven je například Géza Szivos, který se měl účastnit ozbrojeného útoku na sídlo

¹⁶² Organizace rozhlasových stanic založená Kongresem USA. Funguje od roku 1951 a jejím cílem je šíření objektivních informací v totalitních režimech.

¹⁶³ Reakce sahá k novým pomluvám. In: Rudé právo, 19. 11. 1956, str. 4.

¹⁶⁴ Zpráva budapešťského policejního ředitelství. In: Mladá fronta, 8. 12. 1956, str. 2.

¹⁶⁵ Lživé zprávy o stanných soudech. In: Práce, 22. 12. 1956. 3.

¹⁶⁶ Další tresty za kontrarevoluci v Maďarsku. In: Lidová demokracie, 5. 1. 1957, str. 2.

strany v Budapešti a zastřelit několik osob a po revoluci měl u sebe i schovávat zbraně a municí.

Stanné soudy nakonec fungovaly od konce roku 1956 až do roku 1959. Měly za úkol trestat obě strany zapojené do konfliktu, ale měřítko, kterými se řídily, nebyla stejná. Celkem bylo projednáno 35 000 žalob, z toho bylo odsouzeno 22 000 lidí. Oficiálně bylo popraveno 229 osob, ve skutečnosti však nakonec 350. Okolo 13 000 účastníků nepokojů bylo posláno do znovu otevřených internačních táborů a mnoho především intelektuálních organizací bylo zrušeno¹⁶⁷.

V domácím tisku nalézáme několik zmínek i o postoji maďarské vlády k uprchlíkům, poprvé 25. listopadu. Nejdříve jsme informováni, že byl pro vyšetřování vybrán nový generální prokurátor Géza Szenassy, který ihned po své přísaze prohlásil, že připravil amnestii, která bude vyhlášena v příštích dnech. Dále ale uvádí, že *by bylo těžkým omylem, kdyby si někteří lidé představovali, že v budoucnosti budeme trestat jen zločince a nebudeme trestat politické přečiny*¹⁶⁸. Amnestie, o které G. Szenassy hovořil, byla opravdu vyhlášena již 30. listopadu. Je v ní uvedeno, že kdo neoprávněně přešel přes hranice od 23. října do dne vydání tohoto nařízení a vrátí se do 31. března 1957, nebude trestně stíhán. To poukazuje na záměr maďarské vlády, aby se vrátili lidé, kteří během povstání utekli. Celkem jich bylo kolem 200 000 osob a mezi nimi byla silně zastoupena také intelektuální elita, umělci vědci nebo sportovci¹⁶⁹.

Dalším úsilím maďarských politiků, vrátit obyvatele zpět do země, bylo vydávání zpráv, o špatném zacházení s uprchlíky v Rakousku a západním Německu. V jedné z nich¹⁷⁰ se dočteme, že prostřednictvím Svobodné Evropy byla maďarským uprchlíkům přislíbena pomoc, ve skutečnosti však na všechny čeká zima, hlad a špína. Do uprchlických táborů údajně denně dojíždějí „otrokáři“, kteří maďarským mužům nabízejí práci například v cizineckých legiích nebo těžké práce v dolech a v zemědělství. Ženám je prý především nabízena práce v nevěstincích.

Problém utečenců je nakonec vyřešen ve Vídni mezi rakouským ministrem vnitra O. Helmerem a maďarskou repatriační komisí. Je dohodnuto, že rakouská strana nebude bránit těm, kteří se chtějí dobrovolně vrátit do vlasti, a že repatriační komise bude mít možnost

¹⁶⁷ Kontler, L: Dějiny Maďarska. Lidové noviny, Praha 2001, str. 396-397.

¹⁶⁸ Maďarská vláda připravuje amnestii. In: Rudé právo, 25. 11. 1956, s. 5.

¹⁶⁹ Irmanová, E: Kádárismus. Karolinum, Praha 1998, str. 39.

¹⁷⁰ Obchod s lidským masem v uprchlickém táboře. In: Rudé právo, 2. 12. 1956, str. 3.

navštívit uprchlické tábory a navázat kontakt s uprchlíky. Ti je ale nepřijali a při příjezdu maďarské komise, začali házet po jejich autě kamení. Alespoň tak to popisuje náš tisk a autor článku dodává, že šlo o *Rakouskem domluvené provokace, aby ukázali, že uprchlíci nechtějí do vlasti.*¹⁷¹

Následky revoluce a osud Imre Nagye

Po konci nepokojů najdeme na mnoha místech v tisku zmínky a názory na Imre Nagye. Ale o jeho životě po revoluci již tolik zpráv není. Jednou z nemnoha je z 24. listopadu¹⁷² a píše se v ní o jeho pobytu na jugoslávském velvyslanectví v Budapešti. Zde s ním pobývali i bývalý státní ministr Géza Losonczy a bývalí členové přípravného výboru Maďarské socialistické dělnické strany Z. Szántó, F. Donáth, G. Lukács, G. Tancosi, S. Haraszti, F. Jánosi, G. Fazekas, J. Szilagyí, P. Erdes, Z. Vas, J. Rajková, F. Nador a další. Podle informací přejatých z maďarského rozhlasu, později požádal Imre Nagy spolu s dalšími bývalými činiteli maďarskou vládu, aby jim dovolila odjet do jiného socialistického státu. Toho se jim dostalo a následně všichni odjeli do Rumunska.

V rozhlasovém projevu Jánose Kádára, který byl přetištěn v *Lidové demokracii* 28. listopadu¹⁷³, hovoří předseda vlády o současných problémech své země a mimo jiné mluví také o Imre Nagyovi. Kritizuje především jeho slabost a neschopnost udržet levicovou vládu jedné strany a také mu vyčítá jeho výzvu k odporu proti sovětským jednotkám. Dále uvádí, že poté, co odešel z vlády, usadil se na jugoslávském velvyslanectví, čímž opustil maďarské území, a po právní stránce vstoupil na půdu cizí země. Když projevil diplomatickou cestou přání odjet do zahraničí, strana, tvrdí J. Kádár, měla za to, že se chce distancovat od Maďarska. Přesto bylo jeho žádosti vyhověno a bylo mu slíbeno, že proti němu nebude vedeno trestní řízení. Dále řekl, že sama strana je toho názoru, že je v tuto chvíli správné, aby I. Nagy opustil zemi, ale že jeho pobyt v cizině nepovažuje za věčný. Tento projev vyznívá překvapivě smířlivě, avšak J. Kádár zde záměrně překrucuje informace. Navíc zde zveřejněný slib, že I. Nagy nebude trestně stíhán, nebude také splněn.

Skutečnost však byla oproti dvěma předchozím novinovým zprávám jiná. Imre Nagy se nejprve 4. listopadu uchýlil se skupinou svých spolupracovníků na jugoslávskou

¹⁷¹ Útok na repatriační komisi ze strany uprchlíků. In: Rudé právo, 8. 2. 1957, s. 4

¹⁷² Nagy a další do Rumunska. In: Rudé právo, 24. 11. 1956, str. 3.

¹⁷³ O situaci Maďarsku. In: Lidová demokracie, 28. 11. 1956, str. 2.

ambasádu, kde nemohli být stíháni. Po Kádárových zárukách, že nebudou stíháni, ambasádu opustili a okamžitě byli zatčeni sovětskými bezpečnostní oddíly a odvečeni do Snagova v Rumunsku. Do Budapešti byli přivezeni až v dubnu 1957 a proces s nimi se uskutečnil v červnu 1958. O tom, jak se nakládalo se zajatci v období od konce roku 1956 až do tajného soudu v červnu 1958, nevěděli ani jejich příbuzní¹⁷⁴.

Závěrečné prohlášení k revoluci vydalo při svém zasedání vedení maďarské strany.¹⁷⁵ Zde shrnuje okolnosti, které vedly k nespokojenosti lidí i k povstání samotnému. Snahou politbyra bylo kromě tendenčně pojaté interpretace celé kauzy také konečné nalezení hlavních strůjců konfliktu.

Prvním viníkem byla označena vláda M. Rákosiho a E. Gera, kteří nastolili autoritářský režim, proti kterému se, podle vyjádření strany, nedalo odporovat a navíc zapříčinili i velké škody v hospodářství. Proto začaly vznikat široké skupiny, které vystupovaly proti této vládě. Později ale vznikala i uskupení, mezi nimi i ta kolem I. Nagye, která se vydělila a začala odmítat celé politické zřízení. Mezi těmito lidmi vidí vláda druhý velký problém a považuje je, spolu se Západem, za strůjce povstání. Na konci jsou popsány i úkoly strany do budoucna.

Na počátku prosince roku 1956 vychází v Budapešti nákladem 100 000 kusů šedesátistránková brožura *Kontrarevoluční síly v maďarských říjnových událostech*. Je produktem informačního úřadu ministerské rady Maďarské lidové republiky a plní tedy funkci propagandistickou. Od 14. do 18. prosince vychází každý den v *Rudém právu* úryvek z této knihy.

První zmínky o celkovém počtu obětí revoluce, nepočítáme-li popravené v následných procesech, nalézáme 1. ledna 1957¹⁷⁶. Jsou zde zveřejněna čísla z oficiálních maďarských zdrojů i západního tisku, která se od sebe výrazně liší. Ta druhá jsou však pochopitelně důrazně popřena. Zatímco maďarské statistiky mluví o 1800-2000 mrtvých v hlavním městě, západní agentury hovoří až o 60 000 obětech. Ani dnes nemůžeme s jistotou tvrdit přesný počet obětí bojů, nejčastěji se však mluví o počtu kolem 20 000.¹⁷⁷

¹⁷⁴ Lendvai, P.: Tisíc let maďarského národa. Academia, Praha 2002, str. 360-361.

¹⁷⁵ Usnesení Prozatímního Ústředního výboru. In: Rudé právo, 10. 12. 1956, str.3.

¹⁷⁶ Konečná čísla obětí maďarské kontrarevoluce. In: Rudé právo, 1. 1. 1957, str. 3.

¹⁷⁷ Irmanová, E.: Kádárismus. Karolinum, Praha 1998, str. 39.

Soudní líčení se skupinou Imre Nagye byla dvě: 9. a 15. června 1958. Následující den byly vykonány rozsudky a až po nich, tedy 17. června se dozvídáme podrobněji o celém procesu. Do té doby nenajdeme v československém tisku o průběhu soudu ani zmínku.

Už jen název článku v *Rudém právu* ukazuje bezcitnost komunistického režimu, když je nazván *Spravedlivý trest zrádcům lidového Maďarska*¹⁷⁸. Na počátku revoluce 1956 byla Imre Nagymu vyčítána především slabost a ústupky vzbouřenému lidu. V těchto dnech je již označován za hlavního organizátora spiknutí, jež mělo vést ke svržení režimu. Byl obviněn z vlastizrady. Z celé skupiny byl zastaven proces pouze s Gézou Loszonzcym, jenž onemocněl a zemřel. Vyslechnuto bylo 29 svědků obhajoby i obžaloby a byl prostudován rozsáhlý spis s důkazy.

Velmi rozsáhlý článek popisuje počátky „spiknutí“ v prosinci 1955, práci skupiny během událostí na podzim 1956 i jejich skrývání a činnost po revoluci. Vše je pochopitelně formulováno tak, aby byli obvinění co nejvíce očerněni a ve čtenáři byl vyvolán dojem oprávněného trestu. Někteří odsouzení prý projevíli lítost a přiznali vinu. Naopak Imre Nagy vinu popřel, avšak *Rudé právo* píše, že byl usvědčen důkazy a výpověďmi svědků. Nejvyšší soud Maďarska nakonec uznal obžalované vinnými. V novinách jsou poté otištěna jména odsouzených a jejich tresty. Rozsudek zněl: Miklos Vasarhely 5 let vězení, Zoltán Tildy 6 let, Ferenc János 8 let, Ferenc Donath 12 let, Sándor Kopacsy doživotí. Jozsef Szaladi, Miklos Gimes, Pál Maléter a Imre Nagy byli odsouzeni k trestu smrti. Na konci je napsáno, že již není možné odvolání, a že rozsudky byly vykonány.

Okolnosti procesu byly drženy v naprosté tajnosti celá desetiletí vlády Jánose Kádára až do května 1989, kdy byly zveřejněny některé informace v souvislosti s očištěním jména Imre Nagye a jeho popravených spolupracovníků. Dne 16. července 1989 došlo za přítomnosti 300 000 lidí k symbolickému pohřbu obětí revoluce z roku 1956, zejména pak Imre Nagye, a následně byl i plně rehabilitován. Tyto události rozhýbaly širokou veřejnost k ještě silnější touze po svobodě a měly nezanedbatelný vliv na jednání vlády s opoziční koalicí, jehož výsledkem bylo obnovení demokratického systému v Maďarsku.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Spravedlivý trest zrádcům lidového Maďarska. In: *Rudé právo*, 17. 6. 1958, str. 3.

¹⁷⁹ Irmanová, E.: *Kádárismus*. Karolinum, Praha 1998, str. 170-176.

3. Závěr

V této bakalářské práci jsme se pokusili ukázat pomocí několika českých deníků, jak média v Československu prezentovala události roku 1956 v Polsku a Maďarsku. Oba projevy odporu proti režimu svým rozsahem ovlivnily nejen chod událostí ve své vlasti, nýbrž změnily pohled na komunistický režim i mezi obyvateli jiných států, například i Československa. Informace přejaté z tisku jsme následně srovnali s prostudovanou literaturou.

Rok 1956 byl pro střední Evropu beze sporu významným obdobím. Poprvé tento region ovlivnil únorový XX. sjezd KSSS, který přiznal závažná pochybení za vlády sovětského vůdce Josifa V. Stalina. Ještě důležitějším datem však byl 28. červen, kdy došlo ke vzbouření poznaňských dělníků. Přes rychlé potlačení demonstrace, spustila tato událost vlnu změn a k moci se dostalo reformní křídlo Polské sjednocené dělnické strany v čele s Władysławem Gomułkou.

Na konci října došlo kvůli politicko-hospodářské krizi k nepokojům i v Maďarsku. Avšak zde se demonstrace rozšířily mezi všemi vrstvami obyvatelstva po celé zemi. Brzy se stal novým předsedou vlády reformní komunist Imre Nagy. S pomocí lsti se však po několika dnech dostal do čela země Sovětským svazem podporovaný János Kádár a protestní akce nechal okamžitě krvavě potlačit. Možnost pomoci ze Západu definitivně zamezila Suezská krize, která probíhala současně na Blízkém východě. Přes potlačení snah o demokratizaci země, brzy došlo ke "Gulášovému socialismu", tedy k jisté liberalizaci režimu.

V Československu, které také patřilo do regionu střední Evropy, k podobným událostem nedošlo. Bylo to dáno například lepší ekonomickou situací než v sousedních zemích, absencí reformního křídla ve straně, ale také schopností vlády předcházet odporu proti režimu, k čemuž se využíval i tisk.

Studium historických událostí nás mimo jiné nutí se zamyslet nad směřováním a vývojem člověka v rámci různých epoch a dějinných souvislostí. V naší práci jsme poukázali na sílu sdělovacích prostředků, které byly a jsou nesmírně mocnou zbraní při formování myšlení široké vrstvy obyvatelstva a jsou schopné v některých případech ovlivnit i proud

toku dějin. Mnoho lidí si tvoří vlastní úsudek pouze z dostupných informací a především diktatury a totalitní režimy si jsou této vlastnosti širokých mas lidí vědomy a využívají ji k manipulování. Tuto snahu jsme také našli u tehdejšího českého tisku, ve kterém jsme prostudovali informace týkající se událostí v Polsku a Maďarsku. Čerpali jsme z *Rudého práva*, *Práce*, *Lidové demokracie* a *Mladé fronty*. Přes rozdílnost zaměření jednotlivých periodik, jsou články týkající se našeho tématu velmi podobné, někdy dokonce totožné. Zprávy bývají kratšího rozsahu a někdy doplněné fotografií, autoři většinou podepsáni nejsou.

Při zpracovávání pramenů bylo naším prvním cílem popsat situaci v Polsku a Maďarsku v širších souvislostech. Stručně jsme nastínili jakým vývojem po válce oba státy prošly a popsali jsme i mezinárodní situaci včetně pomyslného rozdělení světa Železnou oponou. Tyto skutečnosti byly důležité pro další dění v Polsku i Maďarsku. Dále jsme se pokusili zprostředkovat informace z novinových článků o počátcích obou konfliktů a poté jsme se zabývali zprávami o jednotlivých částech každého z konfliktů, včetně bojů na ulicích i těch mocenských. Nakonec jsme se věnovali následkům nepokojů. Prostudovali jsme například zmínky o obětech, o procesech s obžalovanými, o popravách, ale též o humanitární pomoci nebo o ohlasech z Československa i ze zahraničí, o nichž náš tisk psal.

Nezbytnou součástí naší studie byla práce s odbornou literaturou. Čerpali jsme z prací, které vyšly po roce 1989 a neměly by tedy být ideologicky poznamenány. Přesto si jsme vědomi, že i dnešní badatelé vycházejí ve svých studiích k závěrům, které mohou být také jistým způsobem zkresleny. Pro nás jsou však tyto práce tím nejobektivnějším materiálem, se kterým můžeme pracovat, protože vycházejí z širokého spektra podkladů a problém sledují z více úhlů pohledu. Pro téma maďarského povstání jsme měli pro neznalost maďarského jazyka omezené zdroje.

Zpracováním odborné literatury do prostudovaných pramenů, jsme došli k syntéze, ve které jsme odkryli propastný rozdíl mezi historickou událostí a její úmyslně zkreslenou informací, která zakládala znetvořené názory v hlavách mnoha lidí. Tyto názory denními dávkami živené, pak přerostly v demagogické ideje, s jejichž důsledky se střetáváme i dnes. Přes naši snahu systematicky zpracovat toto téma, nemůžeme tvrdit, že by již bylo plně vyčerpáno. Zpracování jiných československých tiskovin nebo rozhlasového vysílání by jistě ukázalo nové skutečnosti.

4. Bibliografie

Prameny:

Provokace nepřátel polského lidu v Poznani. In: Rudé právo, 30. 6. 1956.

Rozhořčení polského lidu nad provokací imperialistických agentů. Rudé právo. In: 1. 7. 1956.

První procesy v Poznani. Mladá fronta. In: 28. 9. 1956.

Vážné události v Maďarsku. Rudé právo. In: 25. 10. 1956.

Kontrarevoluce v Maďarsku zblízka. In: Rudé právo, 7. 11. 1956.

O situaci v Maďarsku. Rudé právo. In: 16. 11. 1956.

Na co kontrarevoluci nezbyl čas. Práce. In: 17. 11. 1956.

Spravedlivý trest zrádcům lidového Maďarska. Rudé právo. In: 17. 6. 1958.

<http://www.1956.pl/>

Český rozhlas: <http://www.radio.cz/cz/clanek/85580>

Soudobé dějiny: <http://www.bohemistik.de/evahahn/anatomie.html>

Literatura:

Aron, R.: Historie XX. století. Praha 1999.

Bělina, P. a kol.: Dějiny evropské civilizace II. Praha / Litomyšl 1995.

Bombicki, M. R.: Poznań '56. Ławica, Poznań 1992.

Bradley, J. F. N.: Válka a mír po roce 1945. Dějiny vztahů mezi Sovětským svazem a Západem. Praha 1994.

- Dąbertowa, E. R. a kol.: Pomnik Poznańskiego Czerwca 1956. Archiwum Wielkopolskiej "Solidárności", Poznań 1996.
- Gati, CH.: Stroskotané ilúzie. Kalligram, Bratislava 2006.
- Hosbawn, E.: Věk extrémů. Krátké 20. století 1914 – 1991. Praha 1998.
- Irmanová, E.: Kádárismus. Vznik a pád jedné iluze. Karolinum, Praha 1998.
- Irmanová, E.: Maďarsko v éře sovětizace. Albis International, Ústí nad Labem 2008.
- Jankowiak, S. a kol.: Rozstrzelana nadzieja. Głos Wielkopolski, Poznań 2006.
- Johnson, P.: Dějiny 20. století. Praha 1991.
- Kontler, L.: Dějiny Maďarska. Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2001.
- Lendvai, P.: Tisíc let maďarského národa. Academia, Praha 2002.
- Lubczyk, G.- Maldis, M.: 13 lat, 13 minut. Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 2006.
- Maciejewski, J. a kol.: Poznański Czerwiec 1956. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1990.
- Malia, M.: Sovětská tragédie. Argo, Praha 2004.
- Makowski, E.: Poznański Czerwiec 1956. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2001.
- Melichar, V. a kol.: Dějiny Polska. Svoboda, Praha 1975.
- Ort, A.: Evropa 20. století. Arista, Praha 2000.
- Paczkowski, A.: Půl století dějin Polska 1939-1989. Academia, Praha 2000.
- Pražák, R. a kol.: Dějiny Maďarska. Masarykova univerzita v Brně, Brno 1993.
- Roszkowski, W.: Historia Polski: 1914-1997. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Řezník, M.: Polsko. Libri. Praha, 2002.
- Sborník: Vojenská a další opatření Československa v době povstání v Maďarsku na podzim 1956. Historický ústav Armády České republiky, Praha 1993.

Vykoukal, J. a kol: Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 – 1989. Praha 2000.

Wandycz, P.: Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti. Academia, Praha 1998.

Zeman, Z.: Vzestup a pád komunistické Evropy. Madá fronta, Praha 1998.

Ziemkowski, A.: Poznański Czerwiec 1956-Relacje uczestników. Bonami, Poznań 2008.